

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СОСТОЈБАТА СО ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА 2020 ГОДИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Република Северна Македонија е држава со парламентарна демократија. Претседател избран на општи и непосредни избори е шеф на државата и врховен командант на вооружените сили. Еднодомно Собрание ја врши законодавната власт. Претседателските избори се одржаа во мај 2019 година, на кои победи актуелниот претседател Стево Пендаровски. Парламентарните избори се одржаа во јули 2020 по три месеци одложување поради пандемијата со ковид-19. На 3 јануари премиерот Зоран Заев поднесе оставка и беше формирана техничка влада на чело со техничкиот премиер Оливер Спасовски, составена од министри од различни политички партии, а која требаше да раководи со државата 100 дена до закажаните избори. На 16 февруари претседателот на Собранието го распушти законодавниот дом и свика избори за 12 април. Поради епидемијата со ковид-19 и прогласената вонредна состојба, техничката влада ги одложи изборите од 12 април за 15 јули и раководеше со државата до 30 август кога се формираше нова влада, повторно на чело со премиерот Зоран Заев. Во својата Изјава за прелиминарните наоди и заклучоци за парламентарните избори од 16 јули и во Конечниот извештај од 2 октомври, Канцеларијата за демократски институции и човекови права при Организацијата за безбедност и соработка во Европа забележува дека изборите „главно беа спроведени делотворно и покрај приспособувањата како одговор на пандемијата со ковид-19, но правната стабилност беше нарушена со значителни измени на Изборниот законик и последователните ад хок прописи донесени за време на вонредната состојба“. Извештајот ги карактеризира изборите како „вистински конкурентни“ и покрај ограничената можност на политичарите да спроведат активности за комуникација со граѓаните за време на пандемијата. Самиот ден на изборите помина без проблеми.

Државната полиција, којашто е под Министерството за внатрешни работи, се грижи за одржување на внатрешната безбедност, вклучително и за миграцијата и обезбедувањето на границата. Цивилните власти имаат ефективна контрола врз безбедносните сили. Имало случаи во кои припадници на безбедносните сили ги злоупотребиле своите надлежности, вклучително и употреба на прекумерна употреба на сила од страна на полициски и затворски службеници.

Важните прашања поврзани со човековите права вклучуваат: насилство и закани со насилство против новинари, корупција на високо ниво и примери на насилство и закани со насилство против припадници на заедницата на лезбијки, геј мажи, бисексуалци, трансродови лица и интерсексуалци.

Властите преземале мерки за идентификација, истрага, кривично гонење и казнување на службените лица одговорни за злоупотреби. Според Канцеларијата на народниот правобранител, неказнивоста на полициските службеници и понатаму претставува проблем.

Поглавје 1. Почитување на личниот интегритет, како и заштита од:

а. Произволно лишување од живот и други незаконски или политички мотивирани убиства

Нема извештаи дека властите или нивни претставници извршиле произволни или незаконски убиства.

б. Исчезнувања

Нема извештаи за исчезнати лица за кои вината би можела да им се припише државните власти или на други субјекти во нивно име.

в. Тортура и друг вид сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување

Уставот и законите забрануваат вакви практики, но има одредени извештаи според кои полициски службеници ја злоупотребиле својата позиција против задржани лица и затвореници и употребила прекумерна сила. Властите постапиле во насока на спроведување истраги и кривично гонење во случаите со основани наводи. Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди (ОВККИПС) при Министерството за внатрешни работи соопшти дека во текот на првите седум месеци од годината, има постапувано по 32 претставки против полициски службеници за употреба на прекумерна сила. Одделот сметал дека 13 од претставките биле неосновани, 17 отфрлил поради немање доволно докази и две прифатил. За овие два предмета, Одделот поднел кривични пријави против полициски службеници за „малтретирање додека ги извршувале работните задачи“.

Како одговор на видео објавено на 24 септември на социјалните медиуми на кое се гледа како полициски службеници физички малтретираат Роми во Битола, Одделот на 3 ноември известил дека поднеле кривична пријава до Одделението за гонење кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција при Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција. ОВККИПС исто така започнал дисциплинска постапка против сообраќаен полицаец што е имплициран во видеото, како и против друг полициски службеник присутен за време на инцидентот. На 3 ноември предметите сè уште беа во постапка. Премиерот Заев јавно го осуди инцидентот на 25 септември.

Народниот правобранител примил вкупно 30 претставки од притворени и од осудени лица со наводи за физичко малтретирање, бруталност, мачење, нечовечно или понижувачко постапување на полициски службеници и на затворската полиција или чуварската служба во затворите Идризово, Скопје, Куманово, Штип и Охрид. До 11 август народниот правобранител имал поднесено 10 кривични пријави до обвинителството против припадници на затворската полиција, една претставка била отфрлена поради немање доволно докази и продолжиле да ги разгледуваат преостанатите претставки.

Неказливоста не е голем проблем кај безбедносните сили.

Услови во затворите и во одделенијата за притвор

Условите во затворите понекогаш се несоодветни, меѓутоа после Извештајот за 2017 година на Комитетот за спречување тортура (КСТ) на Советот на Европа во кој се опишува дека условите во притворот достигнале ниво на сурово, нечовечно и понижувачко постапување, се преземаат значителни чекори за подобрување на условите во затворите и во одделенијата за притвор. Делегација на КСТ спроведе последователна посета на Северна Македонија во декември 2019 година и посети осум полициски станици, шест затвори, две психијатриски установи и еден завод за социјална грижа каде што има лица лишени од слобода. По посетата, КСТ ѝ ги претстави своите прелиминарни наоди на Владата, но официјалниот извештај не беше објавен до 31 август.

Физички услови: Во земјата има 11 затвори како и две посебни казнено-поправни установи, една за жени и една за малолетници. Во четири од

установите има притворски одделенија.

Според Министерството за правда и народниот правобранител, пренатрупаноста повеќе не е голем проблем, со исклучок на некои од одделенијата во Затворот Идризово. Според официјалните податоци на Министерството за правда, на 31 август вкупниот капацитет на овие институции изнесувал 2.384 лица, а во нив биле сместени 1.674 осудени лица. Според информациите на народниот правобранител, имало поголем број лица во затворите заклучно со 11 август, односно 1.897 осудени лица и 228 притворени. И покрај зголемениот физички капацитет, затворскиот систем и понатаму страда од недостиг на финансиски средства и персонал. Лошите услови во полициските станици, во центрите за социјална грижа, во засолништата и во психијатриските установи и понатаму остануваат како проблем.

На 14 август народниот правобранител извести дека властите направиле значителни подобрувања во затворските услови преку реконструкција на некои од објектите. Сепак, народниот правобранител извести дека затворските услови и понатаму се главно несоодветни. Заклучно со 17 август, сè уште се чекаше малолетниците да бидат префрлени од Затворот во Охрид во новоизградениот воспитно-поправен дом во Волковија.

Народниот правобранител отворил истрага за смртта на шест затворени лица. Заклучно со 17 август биле затворени две од истрагите врз основа на извештај на Јавното обвинителство (ЈО), во кој било отфрлено насилството како фактор што придонел за смртта, за две истраги се чекаше на извештаите од ЈО, а за преостанатите две се чекаше на извештаите од обдукцијата што доцнеа.

До Управата за извршување санкции (УИС) при Министерството за правда биле поднесени 19 интерни известувања за употреба на сила од страна на затворската полиција против осудени лица. Во сите овие случаи, Управата утврдила дека посочените службени лица постапиле во согласност со Стандардните оперативни процедури. Имало една пријава кога полицијата употребила сила во самоодбрана при одговор на напад од осудено лице. УИС сметала дека употребата на сила била во согласност со важечките прописи.

Националниот превентивен механизам на народниот правобранител добил голем број претставки за несоодветна здравствена заштита. Според народниот

правобранител, амбулантите во затворите и во притворските одделенија немале доволно вработени и опрема. Нема информации за тоа дали била спроведена истрага во однос на овие претставки.

Министерството за правда продолжило со дистрибуцијата на брошури објавени со помош на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), во кои им се објаснува на осудените лица како да поднесат анонимна претставка до народниот правобранител во врска со несоодветно постапување.

Администрација: Заклучно со 11 август народниот правобранител примил четири претставки за употреба на прекумерна сила од страна на затворската полиција. Врз основа на собраните информации, народниот правобранител поднел две кривични пријави против припадници на затворската полиција до Одделението за гонење кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и од припадници на затворската полиција при Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција (ЈОГОКК). Заклучно со 11 август, претставките сè уште чекаа да бидат разгледани.

Независен надзор: Во согласност со законот и со претходна дозвола од судија на претходна постапка, лекари, дипломатските претставници, претставниците од КСТ и од Меѓународниот комитет на Црвениот крст, имаат право да посетат лица во притвор. Врз основа на Меморандумот за разбирање од 2018 година, властите му овозможиле на Хелсиншкиот комитет за човекови права неограничен пристап до осудените лица. Претставниците од Канцеларијата на народниот правобранител еднаш месечно ги посетуваат затворите низ државата и ги истражуваат сите веродостојни наводи за проблематични услови и постапување.

Подобрувања: Министерството за правда извести дека работи на подобрувања во сите затвори, вклучително и дека ја привршуваат целосната реконструкција на затворот во Битола и изградбата на Воспитно-поправниот дом – Тетово во с. Волковија и судницата во Затворот Идризово.

Властите отвориле нова амбуланта во Затворот Идризово со двајца лекари, три медицински сестри, еден стоматолог и еден стоматолошки техничар. И покрај ова, пристапот до задоволителна здравствена заштита претставува проблем. Вработените во казнено-поправните и во воспитно-поправните установи

добиле обука за новиот *Кодекс на однесување за затворскиот персонал*, изработен врз основа на *Европскиот етички кодекс за затворскиот персонал*. Епидемијата на ковид-19 ја попречи некои од редовните обуки на персоналот.

г. Произволно приведување или задржување

Законот забранува произволно приведување или задржување, и предвидува право за секого да ја спори законитоста на неговото или нејзиното приведување или задржување пред суд, како и да добие надоместок за незаконско притворање. Властите главно ги почитувааваквите правила, но во некои случаи продолжениот притвор и понатаму е проблем.

Постапки за приведување и постапување со задржаните лица

Според законот, судијата е должен да издаде наредба за приведување и притворање на осомничени лица врз основа на одредени докази, а полицијата главно го почитувала ваквиот законски услов. Законот им забранува на полициските службеници да ги испрашуваат осомничените без да ги информираат за нивниот статус и за нивните права и да им овозможат да добијат адвокат. Според законот, обвинителството е должно да го изведе задржаното лице пред судија во рок од 24 часа по приведувањето. На барање на надлежниот обвинител, судијата на претходна постапка може да нареди задржување на осомниченото лице, најмногу до 72 часа пред да биде сослушано пред суд. Главно, полицијата се придржуваше на овие процедури. Вообичаено, надлежните власти навремено ги информираа задржаните лица за обвиненијата што им се ставаат на товар. Пред подигнување обвинителен акт, притворот може да трае најмногу 180 дена. Откако ќе биде подигнато формално обвинение, притворот може да трае најмногу две години.

ОВККИПС при Министерството за внатрешни работи добил една претставка за наводна прекумерна употреба на сила за време на испитување осомничени и задржани лица. ОВККИПС ја отфрлил претставката поради недостаток на докази.

Во државата постои функционален систем на гаранции за обезбедување присуство на обвинетите. Покрај гаранцијата, законот дозволува замена на притворот со куќен притвор или други мерки за обезбедување присуство на обвинетите на судење. Општите мерки вклучуваат одземање на пасошот,

забрана за напуштање на местото на живеење и обврска да се пријавуваат во судот секоја недела.

Законот предвидува одредени рокови за да се избегне одолжување на кривичните постапки. Обвинителите главно треба да ја завршат истрагата во рок од шест месеци, но роковите можат да се продолжат до 12 месеци во посложените случаи и до 18 месеци за случаи на организиран криминал со претходна согласност од надредениот. Во практика, обвинителите честопати ги надминуваа овие рокови и притоа немало некакви негативни последици по нив за тоа што не ги испочитувале роковите.

Според законот, обвинетите имаат право да комуницираат со адвокат по сопствен избор, меѓутоа надлежните државни органи не секогаш соодветно ги информирале задржаните лица за ова нивно право и не секогаш им овозможиле да се консултираат со адвокат пред првичното изведување пред судија на претходна постапка. Сиромашните лица што се задржани или се наоѓаат во притвор, имаат право на адвокат по службена должност назначен од државата и, главно, надлежните органи го почитуваа ова право. Вообичаено, судиите им дозволуваа на адвокатите да ги посетуваат своите клиенти во притвор. Надлежните органи не практикуваат притворање лица со целосна забрана за надворешна комуникација.

Покрај истрагите за наводи за несоодветно постапување на полицијата, ОВККИПС ги спроведувале и сите внатрешни истраги понаводи за други облици на несоодветно полициско постапување. Одделот има овластување да изрече административни санкции, како, на пример, привремено отстранување од работното место во текот на истрагата. Одделот не може да изрекува дисциплински мерки, за што е потребна одлука од дисциплинска комисија, ниту може да изрече сериозни кривични санкции за што е потребно да постапи обвинителството, но може соодветно да ги упати предметите.

Заклучно со 20 август Одделението за гонење кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција при Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција имаше истражено 21 случај против полициски службеници и службеници на затворското обезбедување по кривични пријави за несоодветно постапување, незаконско приведување, мачење и друго сурово, нечовечно и понижувачко постапување.

Сите 21 предмети сè уште не беа затворени на 31 август. Во друг предмет, одделението се спогодило за вина и била изречена петмесечна казна затвор за полициски службеник за примање поткуп.

Притвор: Во најголем број случаи, судовите ја почитувале законската постапка за изрекување мерка притвор. Во текот на годината бројот на решенија за притвор издадени од судот е непроменет во споредба со 2019 година; повеќето решенија се за предмети на ЈОГОКК и на Основното јавно обвинителство Скопје. Заклучно до 20 август судовите имале издадено 227 решенија за притвор, што компаративно како број 289 решенија за притвор издадени до средината на ноември 2019 година. Бројот на решенија за притвор издадени во 2020 и 2019 година значително е намален во споредба со 2018 година кога биле издадени 457 решенија за притвор. Обвинителите низ земјата поднеле барања за мерка притвор во 5 до 10 проценти од сите предмети по кои постапувале. Вообичаено, обвинителите поднесувале барања за одредување превентивни мерки за осомничени и обвинети лица наместо барања за притвор, а судовите ги одобрувале за да се спречи ризикот од бегство, манипулирање со доказите и повторување или вршење нови кривични дела.

д. Повреда на правото на правично и јавно судење

Уставот предвидува постоење „самостојни и независни“ судови, поддржани од независен и самостоен Судски совет. Примери на несоодветно постапување на судии, несоодветен притисок врз судии, одлагање на правдата и несоодветно финансирање на судството и понатаму ја попречуваат работата и делотворноста на судовите и влијаат врз довербата на јавноста во судството. Судовите продолжија да работат и по почетокот на пандемијата со ковид-19 во средината на март, но со значително скратен календар на судења. . И судовите и Јавното обвинителство и понатаму немаат доволно средства.

Властите покажале поголема почит за судската независност и непристрасност во споредба со претходните години. Според извештајот на Европската комисија (ЕК) од 6 октомври, земјата формирала механизми за обезбедување судска независност и отчетност, вклучително и правила за именување засновани на заслуга, проверка на имотот и судирот на интереси и воспоставување дисциплински постапки. Во извештајот на ЕК од 2 март исто така се забележуваат позитивни случувања, вклучително и донесувањето нов Закон за

ЈО и подобрување на досието на земјата во борбата против корупцијата и организираниот криминал, притоа забележувајќи дека судството и понатаму е недоволно финансирано, подложно на политичко влијание и ужива слаба доверба во јавноста.

На 16 февруари Собранието донело нов Закон за јавното обвинителство. Законот стапил на сила на 30 јуни, официјално укинувајќи го мандатот на Специјалното јавно обвинителство (СЈО). Новиот закон му дава на ЈО поголема финансиска независност, поголема автономија на Јавното обвинителство за гонење кривични дела на организиран криминал и корупција (ОГОКК), напредување на обвинителите врз основа на заслуги и отфрлање на незаконското прислушување како доказ, со исклучок на предметите за кои се веќе поднесени обвинителни акти од поранешното СЈО на или пред 30 јуни 2017 година.

Заклучно со 20 август Судскиот совет примил 283 граѓански претставки за наводно несоодветно постапување на судиите. Наводите вклучувале пристрасно или неетичко однесување, процедурални грешки, отповикувања и непочитување рокови. Посебно, Судскиот совет примил 60 формални барања за отстранување или за дисциплинска постапка против судии.

На 8 јануари Судскиот совет јавно го осудил притисокот од адвокат на одбраната врз судија поротник во предметот од висок профил познат под името „ТНТ“ и препорачал Адвокатската комора и ЈО да преземат соодветни мерки за спречување и санкционирање на таквото несоодветно однесување.

Според податоците на Канцеларијата на народниот правобранител, во периодот од јануари до август, граѓаните поднеле 90 претставки во врска со функционирањето на правосудниот систем. Во споредба со 2019 година забележан е пад на бројот на претставки. Народниот правобранител смета дека помалиот број претставки се должи на пандемијата со ковид-19 и на скратениот календар на судења поради неа. Повеќето претставки наведуваат повреда на правото на правично судење заради постојано одложување на судските рочишта, несоодветно постапување на судовите, повреда на постапката за судење во отсуство и пропусти во известување на другата страна за новооткриени докази. Во еден случај народниот правобранител утврдил дека Апелациониот суд отфрлил обвинение, но одбил да додели надоместок на

обвинетиот за трошоците на неговиот адвокат во согласност со законот. По интервенцијата на народниот правобранител, судот го прифатил барањето за надоместок на поранешниот обвинет. Во друг случај, народниот правобранител прифатил претставка на граѓанин, во која тој тврдел дека судот одлучил во корист на компанија за снабдување со електрична енергија спротивно на законот и го проследил случајот до Судскиот совет за понатамошно разгледување.

Во периодот помеѓу 1 јануари и 17 август во два судски предмети народниот правобранител се јавил како „пријател на судот“ (*amicus curiae* за човекови права). Ова е втора година народниот правобранител да се јавува во улога на *amicus curiae*, што беше овозможено со зголемувањето на неговите овластувања со законските измени и дополнувања од 2016 година.

Иако постојат строги правила што го регулираат распоредувањето на судските предмети на судии преку електронскиот систем за управување со судски предмети, со ревизијата за 2017 година биле откриени манипулации со системот за распоредување, со цел предметите да им се доделат на одредени судии. Во јули 2019 година Основното јавно обвинителство во Скопје подигнало обвинение против поранешниот претседател на Основниот кривичен суд Владимир Панчевски поради злоупотреба на службената должност. Судскиот совет подоцна го суспендирал и го разрешил. На 4 август Основниот суд Велес го осудил Панчевски на три и пол години затвор за злоупотреба на службената должност поради манипулирање со електронскиот систем за управување со предметите во периодот меѓу 2013 и 2016 година и директно доделување предмети на судии по негов избор. Иако накратко бил притворен пред да се појави во судот за судењето, од 31 август Панчевски е на слобода во исчекување на одлуката на Апелациониот суд Скопје по неговата жалба.

На 27 јануари Судскиот совет го разрешил врховниот судија Ристо Катавеновски поради несоодветно постапување поврзано со неговата инволвираност во одлука од 2017 година, со која било поништено решение за притвор за едно обвинето лице. До 20 август сè уште немаше одлука на Советот за одлучување по жалби на Врховниот суд во однос на жалбата на Катавеновски. Тој е трет судија на Врховниот суд што е разрешен во врска со истиот предмет.

Во февруари Основното јавно обвинителство Скопје отворило истрага за поранешниот претседател на Врховниот суд Јово Вангеловски за криење предмети во неговиот кабинет, кои требало да бидат разгледани од Врховниот суд. До 20 август истрагата сè уште не беше затворена. На 7 јули Основното ЈО Скопје поднело обвинителен предлог против Вангеловски за друг предмет. Во обвинението се наведува дека тој ја злоупотребил својата службена должност во врска со инцидент од ноември 2018 година, при што на еден колега не му дал парична награда што им била доделена на сите судии на Врховниот суд. До 3 ноември сè уште не беше почнато судењето.

Судски постапки

Уставот и законите го гарантираат правото на правично судење и, главно, судството го овозможува остварувањето на ова право.

Според законот, секое обвинето лице се смета за невино, сè додека не биде докажана неговата вина. Обвинетите имаат право да бидат навремено и детално информирани за обвинението против нив (доколку е потребно и преку бесплатно обезбеден преведувач). Судењата биле генерално отворени за јавноста. Во текот на годината судовите работеле со скратени календари поради пандемијата со ковид-19. Граѓаните и понатаму се жалеа на недоволно извршување на граѓанските пресуди, што доведува до повреда на правата на граѓаните.

На 17 март како одговор на пандемијата со ковид-19, Судскиот совет донесе одлука со која им препорача на сите судови да постапуваат во согласност со мерките за ублажување на ковид-19 и, соодветно на тоа, да ги скратат своите календари. Во одлуката исто така им се советува на судовите да се затворат судењата за јавноста и приоритет да им се даде на предметите што вклучуваат лишување од слобода, итни прашања, судски забрани, предмети со странски државјани што немаат регулиран постојан престој, дела поврзани со ковид-19 и предмети во последните фази од судската постапка. Насоките исто така им дозволуваат на судовите да одржуваат виртуелни расправи што на некои судови им овозможи да ги земат предвид здравствените ризици при нивните заложби за придржување кон роковите во судските постапки.

На 30 март техничката влада донесе уредба со сила на закон, со која привремено

се укинаа рестриктивните судски рокови, какви што се тие за застарување за времетраењето на вонредната состојба поради ковид-19. Уребата исто така се однесува и на судиите поротници за времетраењето на вонредната состојба поради ковид-19 и го одложи извршувањето на изречените затворски казни до три години, освен во предметите во кои постоел ризик од застарување на случајот.

За одредени кривични и граѓански предмети судењата се водат од судски совети составени од три до пет членови, на чело со професионален судија. Судиите поротници учествуваат во сите судења во кои обвинетите се соочуваат со можна казна затвор подолга од пет години. Според набљудувачите, судиите поротници не се доволно платени и се подложни на корупција или на притисок однадвор. Поконкретно, обвинетите, особено во предметите поведени од Специјалното јавно обвинителство (СЈО), се жалат дека судот не секогаш им давал доволно време за да подготват квалитетна одбрана. Обвинетите имаат право да комуницираат со адвокат по сопствен избор, а за лицата што финансиски не можат да си го дозволат тоа, државата назначува адвокат на нејзин трошок. Обвинетите имаат право да ги испитуваат сведоците и да изведуваат докази во своја полза. Државните органи не смеат да ги принудуваат обвинетите да сведочат или да признаваат вина. Обвинителството и обвинетите имаат право да ги обжалат судските пресуди.

На 9 јануари Кривичниот суд Скопје го прифатил обвинителниот акт на Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција против поранешниот претседател на Собранието, Трајко Вељаноски, поранешниот министер за транспорт и врски Миле Јанакиески, поранешниот министер за труд и социјала Спиро Ристовски и поранешниот директор на Управата за безбедност и контраразузнавање Владимир Атанасовски. Обвинетите биле обвинети за „терористичко загрозување на уставниот поредок“ за организирањето на насилството во Собранието на 27 април 2017 година. Поранешниот партиски лидер на ВМРО-ДПМНЕ и премиер Никола Груевски и поранешниот функционер од Управата за безбедност и контраразузнавање Никола Бошковски не беа на списокот на обвинети бидејќи избегаа во Унгарија, односно во Грција, поради други судски предмети против нив. Судењето започнало на 26 февруари и сè уште беше во тек пред Кривичниот суд Скопје на 3 ноември.

На 4 јуни Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) пресуди против Северна Македонија за повреда на правото на правично судење на Љубе Бошковски, поранешен пратеник и министер за внатрешни работи. ЕСЧП утврди дека со постапките во предметот од 2011 година за незаконско финансирање изборна кампања против Бошковски било повредено правото на правично судење, со оглед дека јавноста била исклучена од неколку рочишта и еден од сведоците сведочел како заштитен сведок што значело дека судот и одбраната немале можност да го следат неговото држење додека сведочел, иако сведокот му бил познат на обвинетиот и немало потреба да му се додели таков статус. На 8 јули Уставниот суд прифатил да ја разгледа иницијативата со кое се оспорувала уставноста на членот 353 став 5 од Кривичниот законик што инкриминира потешки облици на злоупотреба на службената положба и овластувања. Членот 353 став 5 е главно кривично дело на кое се засноваат обвинителните акти во неколку предмети покренати од СЈО за кои има пресуда или се во постапка. До 3 ноември Уставниот суд немаше одлучено за основаноста на уставното барање.

Политички затвореници и притворени лица

Нема извештаи за политички затвореници или притвореници.

Граѓански судски постапки и правни лекови

Граѓаните имаа пристап до судовите и можност за поведување постапки за надоместок на штета поради повреди на нивните човекови права. Поединци можат да поведат постапки за повреда на човековите права пред кривичните, граѓанските или управните судови, како и пред Уставниот суд, во зависност од видот на повредата на човековите права во конкретниот случај и сторителот на наводната повреда. Граѓаните имаат право на жалба против сите неповолни пресуди. Законот го уредува и правото на судење во разумен рок и предвидува правна основа за жалба пред Врховниот суд во случај на прекумерно одложување на судските постапки. Вообичаено, власта ги почитува одлуките на домашните судови. Граѓаните имаат право да се жалат за одредени предмети пред ЕСЧП за наводни повреди од страна на државата откако ќе ги исцрпат сите домашни правни лекови.

Трупањето предмети во некои од граѓанските судови и во Управниот суд се зголеми поради пандемијата со ковид-19. Во периодот од март до мај

Граѓанскиот суд Скопје, кој е граѓански суд со најмногу предмети во работа во земјата, донел пресуда во една третина од предметите споредено со истиот период во 2019 година.

На 1 април земјата го известила генералниот секретар на Советот на Европа дека ќе го искористи правото за дерогација од нејзините обврски во согласност со Европската конвенција за човекови права. Во врска со мерките што Владата ги презела поради ковид-19 и прогласената вонредна состојба, земјата поднела барање за дерогација од членот 8 (право на приватен и семеен живот), членот 11 (слобода на собирање и здружување) и членот 2 од Протоколот бр. 4 (слобода на движење).

Членот 15 од Европската конвенција за човекови права им дозволува на државите, во време на војна или вонредна состојба што го загрозува животот на нацијата, дерогација од нивните обврски во согласност со Конвенцијата во мерка што е строго неопходна поради итноста на ситуацијата и под услов таквите мерки да не се недоследни со другите обврски во согласност со меѓународното право.

На 29 јуни земјата ја повлекла дерогацијата и го информирала Советот на Европа дека вонредната состојба била укината на 23 јуни.

Поврат на имот

Властите имаат закони и воспоставени механизми за државјаните на земјата. Нема посебни закони ниту воспоставени механизми што се однесуваат конкретно на решавање на барања на странски државјани поврзани со ерата на холокаустот, но тие можат да бараат поврат на имотот преку граѓански постапки. Постигнат е значителен напредок во решавањето на барањата на државјани на земјата за поврат на имотите одземени за време на холокаустот, особено по донесувањето на Законот за денационализација во 2000 година и договорот за надоместок од 2007 година.

Законот за денационализација од 2000 година го гарантира правото на поранешните сопственици и на нивните наследници за денационализација на имотот одземен по август 1944 година, во согласност со законските одредби за правото на наследство. За да го остварат ова право, во моментот на стапување на сила на законот, се барало граѓаните да се државјани на земјата.

Според извештаите на одредени групи што застапуваат интереси, некои странски државјани што не се опфатени со Законот од 2000 година, и понатаму бараат враќање на нивните имоти. Во Извештајот на Институтот за човекови права со седиште во Скопје, кој ја опфаќа првата половина од годината, се посочува дека Управниот суд сè уште немал одлучено по 1.057 предмети за денационализација, Вишиот управен суд во уште 101 предмет и повеќе од 3.000 други предмети чекале по другите судови низ земјата. Странските државјани можат да бараат враќање на нивните имоти во граѓански судски постапки. Државата е потписник на Декларацијата од Терезин од 2009 година. За дополнителни информации во врска со повратот на имоти одземени за време на холокаустот и проблемите поврзани со тоа, ве молиме погледнете го извештајот на Стејт департментот до Конгресот во врска со Законот за правда денес за преживеаните лица што не добиле компензација (JUST) објавен на 29 јули 2020 година на <https://www.state.gov/reports/just-act-report-to-congress/>.

Исламската верска заедница на Северна Македонија (ИВЗ) и понатаму тврди дека властите имаат „селективен приод во однос на правдата“ и дека не обезбедуваат соодветен и навремен поврат на имотот што бил одземен за време на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Меѓу спорните имоти е џамијата Хусамедин-паша во Штип, којашто била национализирана во 1955 година. ИВЗ тврди дека властите ја попречуваат ИВЗ да си ја врати законската сопственост врз џамискиот комплекс.

Во мај Државната комисија за спречување корупција побара од Уставниот суд да го разгледа членот 64 од Законот за денационализација откако Министерството за транспорт и врски продаде имот во Скопје што бил предмет на постапка за денационализација уште од 2003 година.

До средината на август народниот правобранител примил 14 претставки во врска со денационализацијата на имоти запленети од СФРЈ, споредено со 36 во 2019 година. До 17 август народниот правобранител одбил две претставки како недопуштени и пет како неосновани. Една претставка била успешно решена по интервенцијата на народниот правобранител, додека преостанатите шест чекаат да бидат дополнително разгледани. Народниот правобранител забележува дека има големи тешкотии и процедурални пропусти во предметите за денационализација и кажа дека добивал претставки од граѓани за неоправдани одлагања и неефикасност на судовите во расчистувањето на заостанатите

предмети поврзани со имотни прашања. Ваквата ситуација опстојува, иако Законот за денационализација од 2000 година уредува дека постапката за денационализација по својата природа е итна. Народниот правобранител и понатаму работи на подобрување на својата соработка со комисиите за денационализација при Министерството за финансии.

ѓ. Произволно или незаконско мешање во приватноста, семејството, домот или во преписката

Законот забранува вакви постапки и властите главно ги почитувале ваквите забрани во текот на годината.

Оперативно-техничката агенција (ОТА), одговорна за законското следење на комуникациите во земјата, започна со работа во 2018 година. Таа обезбедува техничка поддршка за операциите на законско следење на комуникациите и функционира со сопствен буџет, посебно од Министерството за внатрешни работи.

Во 2016 година Собранието донесе измени и дополнувања на Законот за заштита на приватноста, со кои се забранува поседување, обработка и објавување какви било содржини, вклучувајќи и снимки од прислушувани разговори, со кои се повредува правото на приватност во однос на личниот или на семејниот живот. Овие измени и дополнувања, исто така, ја забрануваат употребата на такви материјали во текот на изборни кампањи или за други политички цели.

Иако постоеше Совет за граѓански надзор на прислушувањето, тој заклучно со 3 ноември сè уште немаше профункционирано. На 14 јуни претседателот и заменик-претседателот на Советот поднеле оставка поради немање ресурси за работа.

Народниот правобранител пријави дека примиле две претставки за наводно незаконско мешање во приватноста и во домот.

На 16 февруари Собранието донесе Закон за заштита на личните податоци усогласен со Општата регулатива на ЕУ за заштита на податоци (2016/679). На 10 април Агенцијата за заштита на личните податоци поднела кривична пријава до Основното јавно обвинителство Скопје против неидентификувани лица за

злоупотреба на личните податоци. Агенцијата поднела пријава како одговор на објавените списоци со лични податоци (имиња, презимиња, адреси, матични броеви) на лица од Куманово, кои наводно биле заразени со ковид-19. Заклучно со 20 август пријавата сè уште чекаше да биде разгледана од обвинителството.

На 4 август Агенцијата ѝ наложила на Државната изборна комисија (ДИК) да преземе мерки во врска со повредите на правилата за заштита на податоците во утврдените рокови во врска со настаните поврзани со нападите на веб-страницата на ДИК на денот на изборите.

Поглавје 2. Почитување на граѓанските слободи, вклучително и:

а. Слобода на изразување, вклучително и за медиумите

Уставот ја гарантира слободата на изразувањето, вклучително и за претставниците на медиумите, и властите главно го почитуваат ова право. Во текот на годината продолжија да се подобруваат условите за работа на медиумите. Според Здружението на новинари на Македонија, одговорот на властите на случаите на насилство и заплашување на новинарите бил бавен и недоволен.

Во Изјава за прелиминарните наоди и заклучоци за парламентарните избори од 15 јули, Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХР) при ОБСЕ вели: „На медиумското покривање на изборите му недостасуваше критички осврт на платформите, а одредбите за платено политичко рекламирање ги фаворизираа трите најголеми партии.“ Во Изјавата се забележува: „Значителните подобрувања во медиумските слободи во последниве години не беа зајакнати со системски реформи во медиумскиот сектор, како што е обезбедувањето политичка неутралност на јавниот сервис Македонска радиотелевизија (МРТ) и регулаторот на медиумите“ (Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги - ААВМУ). Набљудувачите изразија загриженост дека пандемијата со ковид-19 придонела за влошување на и онака тешките услови за новинарите. Во извештајот на ОБСЕ понатаму се забележува: „Тековната стагнација на рекламниот пазар предизвикана од пандемијата, дополнително ја зголеми зависноста на медиумите од сопствениците и од државните субвенции.“

Извештајот на „Фридом хаус“ за 2020 година *Слободата во светот* објавен на

4 март забележа подобрување на оценката од два на три (од вкупно можни четири поени), „бидејќи притисокот врз новинарите во последниве години се намалил“. Во годишниот *Индекс на слободата на печатот во светот* на „Репортери без граници“ од 21 април се забележува „мало подобрување“ во однос на слободата на медиумите во земјата. Во извештајот се додава дека „за жал, високи владини функционери имаат врежана тенденција да им се закануваат и да навредуваат новинари. Културата на неказливост е длабоко вкоренета и сè уште претставува пречка за безбедноста на новинарите. Намален е бројот на физички напади врз новинарите; меѓутоа постои растечка практика на малтретирање на интернет и вербални напади“.

Заклучно со 1 октомври, властите немаат преземено мерки за да одговорат на повиците од медиумите и од Државната комисија за спречување корупција и судир на интереси (ДКСК) за укинување на измените и дополнувањата на Изборниот законик од 2018 година, со кои се дозволува да се користат јавни пари за политичка кампања во комерцијални медиуми.

Во текот на годината властите гонеле новинари за обелоденување доверливи или класифицирани документи. На 4 март Кривичниот суд во Скопје го осудил новинарот Александар Митовски и го казнил со шест месеци условна казна затвор за обелоденување документи поврзани со кривичната истрага за предметот „Рекет“. Тој во август 2019 година на својот портал Инфомакс ја објавил првата страница од исказ на сведок. На 30 јули ОЈО поднело обвинителен предлог против Љупчо Златев, уредник на Лидер, портал за вести во сферата на финансиите, за откривање доверливи документи на Агенцијата за национална безбедност во два текста што биле објавени на порталот во јули.

Слобода на говор: Законот забранува говор со кој се поттикнува национална, верска или етничка омраза и предвидува соодветни казни за негово прекршување. Луѓето имаат право да ја критикуваат власта јавно или во приватно опкружување. Хелсиншкиот комитет за човекови права и други активисти за човекови права и слобода на медиумите пријавиле пораст на говорот на омраза, особено на меѓуетничка основа и во врска со кризата со ковид-19. На 8 јуни Комитетот издал соопштение за печатот, во кое се бара од јавните личности да се воздржат од говор со кој се обвинува меѓуетничката коегзистенција за кризата во јавното здравство и фокусот да се насочи на зголемено придружување на мерките за ублажување на ковид-19.

Слобода на печатот и на медиумите, вклучително и на интернет-медиумите: И покрај тоа што медиумските куќи и начинот на нивното известување и понатаму беа во голема мера поделени по политичка линија, зголемен е бројот на независни медиуми што активно ги изразуваат своите различни ставови без никакви видливи ограничувања. Законите со кои се забранува говор со кој се поттикнува национална, верска и етничка омраза ги опфаќаат и печатените и електронските медиуми, книгоиздателската дејност, како и електронските весници и списанија.

Забрането е централните власти да се рекламираат на комерцијалните канали, но е дозволено е локалните власти да се рекламираат. Државата и понатаму ги субвенционира печатените медиуми. Буџетски средства им биле доделени на медиумите за ублажување на последиците од ковид-19. Државата субвенционирала платени политички реклами во комерцијалните медиуми за кампањите за предвремените парламентарни избори одржани на 15 јули.

Неколку организации изразиле загриженост во однос на медиумското опкружување пред парламентарните избори на 15 јули. Во прелиминарните наоди на Специјалната мисија за процена на изборите на ОДИХР се наведува: „Законската рамка за доделување на средствата за платено време и дистрибуција на максималниот лимит за рекламирањето, беше изменета со уредба на Владата донесена на 22 јуни, последниот ден од вонредната состојба. Одредбите ги фаворизираат коалициите предводени од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ), Внатрешната македонска револуционерна организација–Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ) и Демократската унија за интеграција (ДУИ).“ ОДИХР исто така забележува: „Информативните емисии на сите национални радиодифузери што ги следеше СМПИ на ОДИХР, површно известуваа за кампањските активности... Темелно аналитичко известување или дискусии за политиките главно не беа присутни во известувањето за кампањата, со што се ограничи можноста на гласачите да се информираат за изборот помеѓу конкретните политички алтернативи.“

Според анализата на Балканската мрежа за истражувачко известување, објавена на 14 август, партиите потрошиле речиси два милиона евра (2,4 милиони долари) за реклами, 550.000 евра (660.000 долари) за онлајн медиумите, 150.000 евра (180.000 долари) за радио-реклами и 40.000 евра (48.000 долари) за

печатените медиуми. За Здружението на новинари на Македонија бил проблематичен фактот дека политичките партии можат да одлучат без никакви критериуми во кои медиуми да се рекламираат. Државната комисија за спречување корупција во својата нацрт Национална стратегија за спречување корупција која била усвоена од извршната власт во јануари бара од властите да го укинат плаќањето на политичкото рекламирање во медиумите, на што гледаат како на „потенцијален ризик од корупција и креирање клиентелистички односи“.

Исто така, има извештаи за надворешни актери што максимално ги користеле медиумите пред изборите. На 28 февруари Проектот за известување за организиран криминал и корупција (ПИОКК), платформа за истражувачко известување на светска мрежа на независни медиумски центри и новинари, извести дека „влијателен поддржувач на унгарскиот премиер Виктор Орбан вбригал повеќе од 3,2 милиони евра (3,84 милиони долари) во неговата мрежа на медиуми во Северна Македонија под превезот на доста сомнително рекламирање“. Арафат Муареми, директор на Финансиската полиција, наводно изјавил за ПИОКК дека се сомневал дека парите потекнувале од унгарската држава и биле дел од пропагандната активност наменета за финансирање политички активности. Како што забележува ПИОКК во својот извештај, „во Северна Македонија е незаконски странски субјекти да финансираат политички партии, но не постои забрана за канализирање пари во медиумските куќи“.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги поднела прекршочна пријава против Македонското радио 1, ТВ Алсат-М, ТВ Шења и Телма телевизија за повреда на предизборниот молк. На 30 јули Апелациониот суд Скопје ја потврдил пресудата против Македонското радио 1 и нејзиниот директор. На 3 ноември Основниот суд Скопје донел пресуда против телевизиските станици Шења и Алсат-М. Обете телевизии се жалеле на пресудата пред Апелациониот суд Скопје. Телевизија Телма била ослободена.

На 4 февруари, по отворен повик, Владата доделила 43,9 милиони денари (приближно 852.000 долари) за покривање половина од трошоците за печатење и дистрибуција на 12 печатени медиуми. Во Националната стратегија за спречување корупција на Државната комисија за спречување корупција, финализирана на 17 јануари, се апелира до Владата да воведо поконкретни критериуми за субвенционирање за да се избегне „ненаменско трошење на

доделените средства“.

На 8 октомври ЕСЧП пресудил против Северна Македонија во однос на членот 10 (повреда на слободата на изразување) во предметот на новинарот Никола Гелевски. ЕСЧП одлучил дека пресудата од 2011 година, со која Гелевски бил кривично осуден за клевета поради критикувањето друг новинар во објавен текст, го ограничувало критичкото и истражувачко новинарство како прашање од легитимен јавен интерес. Судот забележал дека кривичната пресуда можела да има ефект на ограничување на политичката дебата меѓу припадниците на медиумите за прашања од важност и го карактеризирале мешањето на властите како несразмерно.

Советот за етика во медиумите продолжил да работи на промовирање на саморегулацијата. До 10 август Советот примил 106 претставки за неетичко известување и лажни вести, што според Советот било трипати повеќе од бројот на претставки добиени во истиот период во 2019 година. Од сите претставки 33% се однесувале на дезинформирање за ковид-19.

Насилство и вознемирување: Во текот на годината имало неколку пријавени случаи на наводно вознемирување и закани упатени до новинарите.

До 24 октомври Здружението на новинари на Македонија регистрирало 16 случаи на напади врз новинари, од кои 14 биле вербални напади, главно закани по живот на социјалните медиуми, и два физички напади. Здружението го забележа фактот дека од сите вербални напади, осум биле упатени против новинарки. Во сите случаи Здружението им се обратило на полицијата и на обвинителството и побарало да спроведат истрага и сторителите да се изнесат пред лицето на правдата и ја повторија загриженоста дека неказнувањето претставува сериозен проблем кога станува збор за нападите врз новинари. На 28 јули Здружението го повторил својот повик до властите за измени и дополнувања на Кривичниот законик за да се погрижат нападите врз новинарите да се третираат како кривични дела за кои се постапува по службена должност.

На 16 март Основниот суд Скопје му изрекол 20 месеци казна затвор, на што требало да претходи психијатриско лекување во Психијатриската болница Бардовци, на Емил Јакимовски, во тоа време помошник-раководител на оддел

во Централниот регистар, поради закани со смрт и сексистички закани упатени посебно до новинарките Мери Јордановска и Искра Коровешовска во текот на јануари односно ноември и декември 2019 година. Случајот поттикнал многубројни реакции како на домашно така и на меѓународно ниво, вклучително и од Комитетот за заштита на новинарите.

Во период од неколку денови во текот на јули, дописничката на државната новинска агенција МИА од Брисел, Тања Милевска, добила многубројни закани со смрт и силување од анонимни корисници на Твитер и на Фејсбук. Случајот поттикнал реакции од новинарските организации во Северна Македонија, во регионот, и на меѓународно ниво, вклучително и кај Комитетот за заштита на новинари и Европската федерација на новинари, како и кај Министерството за информатичко општество и администрација. Милевска ги пријавила заканите во полиција во Белгија и во Северна Македонија, но до 12 август немаше добиено никаков одговор.

Во април новинарите и медиумски работници, Душица Мрѓа, Наташа Стојановска, Горан Трпеноски, Влатко Стојановски, Билјана Николовска, Томе Ангеловски и Игор Јанковски, повеле граѓанска постапка за надоместок пред Граѓанскиот суд Скопје против државата за повреда на нивното право на слобода на говор. Тужителите, кои сведочеле во суд во случајот за насилството во Собранието, барале финансиски и морален надоместок за непостапувањето на ЈО во однос на гонењето на членовите на граѓанското движење „За заедничка Македонија“, кои ги навредувале и физички ги нападнале новинарските екипи на 27 април 2017 година при упадот во Собранието. До 31 август предметот сè уште чекаше во судот.

Цензура или содржински ограничувања: Имаше некои извештаи дека власта вршела притисок врз новинарите за самоцензура.

На 4 февруари Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници го потпишал првиот колективен договор со медиумска куќа, државната новинска агенција МИА, со кој се регулираат условите за работа на вработените во МИА, вклучително, меѓудругото, и гаранција за работна недела од 36 часа, платена прекувремена работа, заштита од произволно отпуштање од работа и гарантирана слобода на изразување.

Законски одредби за навреда и клевета: На лицата осудени за навреда и клевета им се изрекуваат парични казни, во зависност од предизвиканата нематеријална штета врз честа и угледот на оштетениот.

На 19 јули ОЈО Скопје отворил предмет против лидерот на Левица и пратеник Димитар Апасиев за објава на Фејсбук. На 16 јули по објавувањето на изборните резултати, тој напишал: „Цабе ни се лижете. Сите ќе ве стреламе.“ Предметот бил отворен врз основа на три кривични пријави поднесени од Министерството за внатрешни работи, како и од двајца приватни граѓани што ги поднеле своите пријави со помош на Хелсиншкиот комитет за човекови права. Заклучно со 31 август предметот сè уште чекаше.

Слобода на интернетот

Власта не вршела никакви ограничувања или попречувања на пристапот до интернет, ниту, пак, ја цензурирала содржината онлајн. Нема пријави дека властите следеле приватни електронски комуникации преку интернет без соодветно законско овластување.

Академска слобода и културни настани

Нема никакви владини ограничувања по однос на академската слобода или културните настани.

б. Слобода на мирно собирање и здружување

Законот пропишува слобода на мирно собирање и здружување и главно, властите го почитувале ова право.

в. Верски слободи

Погледнете го Меѓународниот извештај за верските слободи на Стејт департментот на САД на: <https://www.state.gov/religiousfreedomreport/>.

г. Слобода на движење

Законите пропишуваат право на слободно движење низ државата, патување во странство, иселување и репатријација и, општо земено, власта ги почитува овие права.

Уште од 2015 година, во граничните области во должина на границите со Грција и со Србија на сила е „кризна состојба“. На секои шест месеци Владата ја продолжува, последен пат тоа го направила на 5 октомври. Кризната состојба им овозможува на властите дополнителни овластувања во регулирањето на влезот и транзитот на мигрантите и по потреба да распоредат дополнителни ресурси. Откако „рутата низ Западниот Балкан“ беше затворена во 2016 година, мигрантите што се пресретнуваат во овие области редовно се сместуваат во привремените транзитни центри со ограничено движење, во близина на границата, а потоа во рок од неколку денови, се враќаат во земјата од која пристигнале. За време на престојот на мигрантите во транзитните центри или во прифатниот центар за странци, кои биле шверцувани, не им била обезбедена слобода на движење, ниту, пак, била утврдена процедура за нивно формално отстранување од земјата или реадмисија.

Вкупно 1.799 лица биле сместени во транзитните центри во првите осум месеци од годината, 1.448 во Табановце, во близина на границата со Србија; и 351 во транзитниот центар Винојуг во близина на границата со Грција.

Имено, во Законот за меѓународна и привремена заштита од 2018 година е пропишано дека слободата на движење се ограничува во исклучителни случаи, односно за потребите на утврдување и проверка на идентитет и државјанство и за утврдување на фактите и околностите врз чија основа е поднесено барањето за право на азил, посебно ако се процени дека постои ризик од бегство, како и за да се заштити јавниот ред или националната безбедност или кога странецот е задржан заради започнување постапка на негово враќање или протерување.

Властите не вршеле притисок врз мигрантите да се вратат во нивната земја на потекло.

Народниот правобранител утврдил дека Министерството за внатрешни работи честопати носело произволни одлуки за ограничување на слободата на движење, вклучително и во случаи со непридружувани деца.

Движење низ земјата: Според оцените на Канцеларијата на Високиот комесар за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР) во Скопје, во периодот од 1 јануари до 31 август низ земјата транзитирале повеќе од 28.000 лица, меѓутоа ниту УНХЦР и ниту Меѓународната организација за миграција (ИОМ) немаа

регистрирано ниту едно кривично дело од омраза против нив. УНХЦР нема евидентирано никакви ограничувања во однос на движењето низ земјата за внатрешно раселените лица (ВРЛ), за бегалците или за лицата без државјанство.

Според европската агенција за заштита на границите, Фронтекс, во првите седум месеци од годината 11.300 мигранти биле пресретнати во должина на т.н. Балканска рута, во која спаѓа и Северна Македонија.

На 21 март Владата вовела полициски час на целата територија како дел од мерките што биле воведени за спречување на ширењето на ковид-19. Полицискиот час бил ограничен на движењето на граѓаните надвор од нивните домови во одредени периоди во текот на денот. На сила бил до 26 мај.

На 14 мај Уставниот суд ги суспендирал како дискриминирачки одредени одредби во уредбите на Владата во врска со вонредната состојба поврзана со ковид-19 што налагале порестриктивни режими на движење за лицата постари од 67 години и за малолетниците помлади од 18 години. Судот ѝ наложил на Владата дека уредбитесо кои се ограничувало движењето на граѓаните надвор од нивните домови заради спречување на ширењето на ковид-19, требало еднакво да важат за сите граѓани.

Државјанство: Агенцијата за национална безбедност на 1 септември известила дека дури 1.800 лица чекале на одлука за одобрување или за одземање на нивното државјанство.

д. Статусот и постапувањето со внатрешно раселените лица

Според Министерството за труд и социјална политика, 112 лица од 26 семејства и понатаму се раселени лица од внатрешниот вооружен конфликт во 2001 година. Од нив, седум лица од три семејства живеат во центри за колективно домување, а 105 лица од 25 семејства живеат во приватно сместување или со семејства домаќини. Владата обезбедила заштита и помош и понудила поддршка за безбедно и доброволно враќање, како и за повторно населување и локална интеграција на внатрешно раселените лица. Не е пријавен ниту еден случај на напади врз ВРЛ.

Иако не постои документ за националната политика, власта во основа ги почитува Насоките и начелата за внатрешно раселените лица на Обединетите

нации.

ѓ. Заштита на бегалците

Владата соработува со УНХЦР, ИОМ и со други хуманитарни организации за обезбедување заштита и помош за внатрешно раселените лица, бегалците, бегалците повратници, барателите на азил, мигрантите, лицата без државјанство и други лица од интерес, освен на усвојувањето нова стратегија за интеграција на бегалците на која се чека уште од 2017 година. Покрај тоа, УНХЦР и нивните партнери немаа доволен пристап до лицата што се задржани во Прифатниот центарот за странци (Скопје-Гази Баба) и во транзитните зони на меѓународните аеродроми, со што се попречува способноста на УНХЦР за целосна реализација на нивниот мандат во согласност со Конвенцијата од 1951 година.

Злоупотреба на мигранти, бегалци и лица без државјанство: Властите имаат преземено значителни мерки во борбата и во откривањето случаи на криумчарење мигранти со помош на мобилни тимови и тактички единици од претставници на Министерството за внатрешни работи и обвинители од Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција. Во извештајот на ЕК од мај се посочува дека проблемот на криумчарењето мора да се следи и да се анализира континуирано, имајќи предвид дека земјата и понатаму се наоѓа под сериозен притисок пореди географската локација.

Според ИОМ, движењето на мигрантите во должина на Западнобалканската рута е потпомогнато од разни кријумчарски мрежи, кои ги изложуваат мигрантите на различни ризици од можна злоупотреба и експлоатација, вклучувајќи и трговија со луѓе.

Имало повремени пријави на инциденти на сексуално и на родово засновано насилство против мигранти, наводно од криумчари и трговци. Ваквите пријави се ретки. Мнозинството мигранти во транзит се работоспособни мажи.

Властите обезбедиле соодветни механизми за заштита од злоупотреба на мигрантите, бегалците, барателите на азил и на лицата без државјанство. Биле воспоставени мултисекторски систем и стандардни оперативни процедури (СОП) за да се заштитат жртвите од родово засновано насилство. Според УНХЦР, системот треба да се зајакне и да се обезбеди универзална и

систематска примена на Стандарди оперативни процедури (СОП), особено во однос на идентификувањето на случаите.

Враќање (Refoulement): Во текот на изминатата година не се забележани случаи на присилно враќање баратели на азил или бегалци во небезбедни земји.

Пристап до азил: УНХЦР оценува дека пристапот до постапките за азил постојано се подобрува, а изнајдени беа и решенија во однос на поранешната загриженост во врска со произволната практика на одбивање пристап до постапките за азил. Законот дава можност за давање азил или бегалски статус, а државата има воспоставено систем за обезбедување заштита на бегалците. Сепак, според извештаите на УНХЦР, механизмот за носење одлуки по барањата за добивање статус на бегалец, не ги обезбедува основните процесни гаранции и соодветни постапки на проверка, како што е предвидено со законот. Според нивните податоци, во првите седум месеци од годината, 181 мигрант поднеле барања за добивање азил. Две лица добиле статус на бегалец или супсидијарна заштита.

Правната рамка обезбедува процедурална заштита и преглед. Имало низа спорови во врска со примената на некои мерки за заштита, вклучително и на судско ниво. На пример, иако законски допуштено, во пракса судот ги одбил сите барања да ги сослуша незадоволните баратели на азил за време на жалбената постапка.

Владата издавала документи за лична идентификација на лицата со признаен статус на бегалци и на лицата под супсидијарна заштита, но властите често го одложувале тоа или не им издавале документи за идентификација на новите баратели на азил.

Имало одредени пречки во пристапот до азил. Мигрантите што биле задржани во Транзитниот центар за странци биле попречувани во пристапот до азил. Барање за азил од лицешто се наоѓало во Прифатниот центар за странци биле можни само откако лицето ќе дадело изјава пред суд, во кривична постапка против неговите криумчари. Во текот на годината, 76 лица или приближно 50 проценти од сите барања за добивање азил регистрирани во земјата биле обработени преку Прифатниот центар за странци.

Во текот на годината, Управниот и Вишиот управен суд продолжиле да

избегнуваат да носат одлуки за основаноста на барањата за азил, и покрај тоа што имале таква надлежност, според Македонското здружение на млади адвокати. Тие постојано ги враќале предметите на дополнително разгледување во Министерството за внатрешни работи.

Слобода на движење: Според УНХЦР, надлежните државни органи имаат задржано одредени лица, кои биле пресретнати во процесот на нивно криумчарење. Основите за одлуките за нивното задржување биле произволни. По правило, лицето треба да се задржи само додека да му се утврди идентитетот. Сепак, биле редовно задржувани по нивната идентификација за да се спречат да ја напуштат земјата пред да бидат повикани во суд, за да сведочат против криумчарите. Освен тоа, најголемиот број баратели на азил што претходно биле задржани, посочуваат дека или не добиле примерок од одлуката за нивното задржување или добиле одлука на јазик што тие не го разбирале. Ова ги попречило во остварувањето на нивното право на судско разгледување. Според УНХЦР, ваквата ситуација се квалификува како произволно лишување од слобода.

Просечното време на задржување на лица баратели на азил во текот на годината изнесувало 15 дена, при што најдолгиот период на задржување изнесувал 45 дена, а најкраткиот само еден ден.

Во споредба со претходните години, забележани се одредени подобрувања, имајќи предвид дека, главно, жени, деца и семејства не се задржуваат; наместо тоа биле применувани алтернативни мерки. За овие лица биле изнајмувани таканаречени безбедни куќи, со кои управувала невладина организација (НВО) со помош од средства од донатори, така што луѓето не биле сместувани во затвори или во други установи за лишување од слобода. Меѓутоа, лицата биле под надзор и еднаш неделно морале да се пријавуваат кај надлежните органи. Во текот на годината три непридружувани деца, баратели на азил, биле сместени во згрижувачки семејства.

Вработување: Не постојат ограничувања во однос на можноста за бегалците да работат, законот им дозволува на барателите на азил чија постапка за добивање азил нема да биде завршена во рок од девет месеци, да поднесат барање за работна дозвола.

Лицата со признаен бегалски статус и оние под супсидијарна заштита што поседуваат работни дозволи, имале пристап до активниот пазар на трудот. Како и да е, барателите на азил сепак се соочувале со одредени ограничувања поради неусогласените закони. Според законот, за да му биде издадена работна дозвола, странецот мора да има матичен број. Иако барателот на азил има законско право да поднесе барање за работна дозвола девет месеци по поднесувањето барање за азил, тој нема право да му биде доделен матичен број додека не му биде одобрено барањето за азил. Последователно, еден барател на азил има право да работи, но не може да го оствари тоа право. Ова претставува сериозен пропуст во заштитата бидејќи предметите понекогаш чекаат и по две до три години да бидат решени.

Пристап до основни услуги: Во согласност со прописите за здравствено осигурување, барателите на азил имале право на основни здравствени услуги, но нивните барања чекале на одговор. Истото важи и за правото на образование. Пет деца што не биле од регионот на Балканот (Сирија, Авганистан и Пакистан) биле запишани во државна образовна установа во Скопје. Лицата со бегалски статус имаат право на целосна здравствена заштита, под истите услови што важат и за сите други граѓани.

Трајни решенија: Според податоците на УНХЦР, во текот на годината, ниту едно од 275-те лица што останале во земјата по конфликтот во Косово во 1999 година, не се има вратено назад на Косово. Не е евидентиран ниту еден случај на преселба.

Законот предвидува натурализација на бегалците што живеат во земјата според предвидените услови. Лицата под супсидијарна заштита можат да бидат натурализирани по осум години легален престој во земјата. Во текот на годината еден бегалец и едно лице под супсидијарна заштита биле натурализирани.

Според законот, Министерството за труд и социјална политика, во соработка со Министерството за внатрешни работи и УНХЦР, е должно да овозможи доброволно враќање на барателите на азил назад во нивните домови. Во текот на годината не се евидентирани случаи на доброволно враќање со помош од државата.

УНХЦР продолжиле да им даваат помош на одбиените баратели на азил од Косово, на кои државата им дозволила да останат во земјата. Властите им издале привремени лични документи за идентификација, со што им се обезбедил пристап до сите потребни услуги. Министерството за труд и социјална политика, со поддршка од УНХЦР, обезбедило интегрирано и трајно решение за околу 158 бегалци, кои се пријавиле да бидат интегрирани во државата. Министерството им обезбедило социјална помош, сместување и пристап до образование, здравствени услуги и до пазарот на трудот.

Привремена заштита: Властите можат да обезбедат супсидијарна заштита на поединците што не можат да се квалификуваат за статус на бегалци. Во текот на годината на две лица им била одобрена супсидијарна заштита.

е. Лица без државјанство

Некои лица со вообичаен престој се без законски регулирано државјанство, и покрај тоа што исполнуваат еден или повеќе од критериумите за добивање државјанство. Според консолидираните статистички податоци со кои располагаат властите, УНХЦР и невладините организации, заклучно со август во земјата имало вкупно 563 регистрирани лица без државјанство. Најголемиот број од нив се Роми без лични документи, за кои не постојат податоци во матичната евиденција. Децата родени во земјата од родители без државјанство, се сметаат за државјани и добиваат автоматско право на регистрација во матичната евиденција и добиваат извод од матичната книга на родени. На крајот на 2018 година започна реализацијата на владината програма за регистрација во матичната евиденција на лицата без документи.

Од распаѓањето на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија во 1991 година, околу 273 лица се евидентирани како лица со вообичаен престој со неутврдено државјанство и се под ризик да станат лица без државјанство. Според процените на Министерството за труд и социјална политика, околу 700 деца во земјата немаат изводи од матичната книга на родени или воопшто не се регистрирани во матичната евиденција.

И покрај основната заштита од произволно лишување од слобода и одредени заштитни мерки за да се спречи и да се намали бројот на лицата без државјанство, не постои механизам за да се идентификуваат и да се утврдат

лицата без државјанство во земјата, нема статус за заштита од бездржавјанство, ниту некаков пат што треба да се следи за стекнување државјанство за лицата без државјанство во земјата. И понатаму постојат значителни пропусти што го попречуваат напредокот на земјата во насока на придржување на меѓународните стандарди за заштита на лицата без државјанство и спречување на останувањето без државјанство.

Пречките за добивање извод од матичната книга на родени и за граѓанската регистрација, непропорционално ги погодуваат малцинските групи, вклучително и Ромите, Ашкалите и Египќаните. Кампањите за регистрација иницирани од Владата идентификувале 750 лица без лични документи и под ризик да останат без државјанство.

Опозициските партии на етничките Албанци тврдат дека повеќе од 7.000 етнички Албанци што живеат во земјата неправедно се лишени од правото да поседуваат државјанство на Северна Македонија.

Поглавје 3. Слобода на учество во политичкиот живот

Според законите, граѓаните имаат право да ја избираат својата влада, на слободни и демократски периодични избори со тајно гласање и секој поединец има универзално и еднакво право на глас.

Избори и учество во политички активности

Неодамнешни избори: Предвремените парламентарни избори беа одржани на 15 јули. Извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за изборите заклучува дека „предвремените парламентарни избори главно беа спроведени делотворно и покрај приспособувањата како одговор на пандемијата со ковид-19, но правната стабилност беше нарушена со суштински измени на Изборниот законик и последователна ад хок регулатива донесена за време на вонредната состојба“. Во извештајот понатаму се вели дека „кампањата, иако со негативен тон, беше вистински конкурентна и учесниците беа во можност да ги пренесат своите пораки и покрај ограничувањата на вообичаената комуникација“ и „денот на изборите се одвиваше непречено и покрај техничките предизвици во објавувањето на резултатите и забелешките во врска со регистрацијата на гласачи“. Одзивот на парламентарните избори во 2020 година беше низок поради пандемијата со ковид-19 и беа пријавени некои помали нерегуларности

што беа потврдени.

Изборите беа спроведени во согласност со законската рамка, која била значително изменета пред самото распишување на изборите (првично закажани за април), спротивно на меѓународните добри практики. Измените и дополнувањата на Изборниот законик од февруари делумно опфатија некои од претходните препораки на ОДИХР за прашања какви што се регистрирањето на гласачите, транспарентноста во решавањето на изборните спорови, рокови за поднесување извештаи за финансирање на кампањите и надзорот на кампањите.

Сепак, не беа опфатени повеќето препораки на ОДИХР, вклучително и оние што се однесуваат на универзалноста и на еднаквоста на гласот во изборните единици во странство, ревидирање на границите на изборните единици од независно тело, достапност на изборните места за лицата со попреченост и делотворна финансиска ревизија на кампањите.

Последните претседателски избори се одржаа во два круга, на 21 април и на 5 мај 2019 година. Стево Пендаровски победи на изборите. Според извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за одржаните избори, „во текот на добро спроведените претседателски избори [втор круг], континуираното почитување на основните слободи им овозможи на избирачите да донесат одлука за кандидатите заснована врз соодветни информации“. Во Извештајот беа посочени и одредени недостатоци во однос на изборните правила, како одраз на пошироките слабости на Изборниот законик, како и недоволното ниво на транспарентност во врска со финансирањето на политичките кампањи, поради нецелосните извештаи.

Во текот на годината народниот правобранител примил претставки од девет граѓани што наведувале повреда на нивното гласачко право или повреди на избирачката администрација: седум биле од граѓани што ги немало на Избирачкиот список, а две од членови на избирачките одбори бидејќи не примиле финансиски надоместок за нивната работа. Народниот правобранител го припиша значително намалениот број претставки во врска со изборите делумно на измените на Изборниот законик донесени од Собранието во февруари.

Политичките партии и политичката активност: Имаше некои ограничувања по

однос на основањето или приклучувањето кон политички партии, кои подлежат на истите закони што важат и за обичните граѓани. Иако членувањето во некоја од политичките партии не е задолжително, во државата постои систем на активно политичко покровителство, во чии рамки партиите обезбедуваат посебни придобивки и предности за своите членови. Опозициската ВМРО-ДПМНЕ ја обвини Владата за продолжување на ваквите практики, тврдејќи дека партиската членска книшка имала предност пред образовните и стручните квалификации пропишани со Законот за државни службеници.

Учество на жените и на припадниците на малцинските групи: Нема закони што го ограничуваат учеството на жените или на припадниците на малцинствата во политичкиот процес, така што жените и малцинствата активно учествуваа. Законот предвидува родова разновидност на кандидатските листи на секоја политичка партија за време на парламентарните и на локалните избори. На кандидатските листи не повеќе од две третини од партиските кандидати смеат да бидат од ист род. До 3 ноември вкупно 47 од вкупно 120 пратеници биле жени, и имало 4 министерки во владиниот кабинет составен од 20 министри. Од вкупно 81 градоначалник, шест биле жени.

Етничките Албанци и другите етнички малцинства продолжија да се жалат на несоодветната застапеност во Владата и постоење дискриминација што го исклучувале нивното политичко учество. Во владиниот кабинет од вкупно 20 члена има осум министри етнички Албанци. Има 33 етнички Албанци кои се пратеници, вклучително и претседателот на Собранието, и има тројца Турци, еден Ром, еден Влак, еден Србин и еден Бошњак кои се пратеници во Собранието.

Народниот правобранител извести за одредено подобрување во однос на правичната застапеност на помалите немнозински етнички заедници во јавната администрација, но не на раководни позиции. Исклучок се етничките Албанци, кои се дел од Владата на министерско ниво.

Поглавје 4. Корупција и недоволна транспарентност во работењето на Владата

Законот предвидува кривични казни за јавни функционери осудени за корупција. Властите во најголем дел се придржуваа конзаконите, меѓутоа имаше извештаи

за државни функционери што биле вмешани во корупција. Според невладиниот сектор, владината доминантна улога во економијата создава можности за корупција. Владата е најголемиот работодавач во земјата. Според министерот за информатичко општество и администрација, заклучно со 31 декември 2019 година 132.900 лица биле вработени во јавниот сектор. Има извештаи дека некои поединци што се на платниот список на Владата, не пополнуваат реални позиции во администрацијата. На 13 септември заменик-претседателот на Владата и министер за политички систем и односи меѓу заедниците Артан Груби најави дека Владата во најкус рок ќе распореди 1.300 државни службеници, кои министерството ги плаќа, но во моментот не пополнуваат реални работни места во државните институции.

Корупција: Во својот извештај за Северна Македонија од 6 октомври, Европската комисија изнесе дека земјата има „постигнато добар напредок што се гледа во консолидираниот учинок во однос на водењето истраги, гонењето и судењето предметина висока корупција“. Во извештајот на ЕК од 2 март се забележува дека ДКСК има заземено проактивна улога во откривањето на случаи на непотизам, судир на интереси и корупција во контекст на политичките партии. Заклучно со 20 август вкупно 49 институции од јавниот сектор и шест субјекти од приватниот сектор ги поднеле своите полугодишни извештаи до Комисијата во согласност со Законот за спречување корупција и судир на интереси.

Заклучно со 20 август, ДКСК примила 260 претставки од граѓани и една од укажувач, при што најголемиот број од нив се однесувале на наводни случаи на злоупотреба на јавни средства, пропусти во вршењето длабинска анализа и други видови несовесно однесување. Освен тоа, до Комисијата биле доставени и 69 пријави за судир на интереси. ДКСК отворила осум предмети по сопствена иницијатива што се однесувале на наводи на корупција, и уште четири што се занимавале со судир на интереси. Исто така, Комисијата донела и 68 решенија, кои резултирале со јавни опомени против државни функционери, препораки за поведување дисциплински постапки против четири државни функционери и предлог за отпуштање еден функционер. Во јули Комисијата презела корективни дејства по претставка на укажувач од 2019 година. Осумнаесет други претставки поднесени во 2019 година сè уште чекаа заклучно со 20 август. Комисијата добила дополнителни претставки од граѓани, политички

партии и од други тела за време на кампањата пред предвремените парламентарни избори.

Заклучно со 20 август, Комисијата разгледала 123 предмети и усвоила и објавила 128 одлуки поврзани со нив. Во еден случај Комисијата му предложила на ЈО да отвори кривична истрага, а во други четири предмети поднела барања за информации од владините институции за да ја утврди вината на државни функционери и службеници. Заклучно со 20 август Комисијата поднела 10 прекршочни пријави за судир на интереси и препорачала отстранување на член на раководниот одбор поради судир на интереси. Бројот на предмети што ги примила и ги разгледала Комисијата заклучно со 20 август бил значително помал од бројот на разгледани предмети во истиот период во 2019 година. Ова е веројатно поради пандемијата со ковид-19.

Според а организации на граѓанското општество (ОГО) што се занимавале со борба против корупција, имало индикации за коруптивни практики и отсуство на длабинска анализа во јавните набавки, како на централно така и на локално ниво. Тие забележале дека ова особено важело при набавката на возила, каде што недостасувале делотворни механизми за контрола и надзор. Во извештајот на антикорупциската ОГО, Центар за граѓански ангажман (Center for Civic Engagement), од 30 септември за јавните набавки поврзани со ковид-19 кој опфаќа шест месеци од пандемијата, се укажува на непридржување на законите за јавни набавки и значителни разлики во цените при набавката на слична заштитна опрема.

На 18 јуни Кривичниот суд Скопје ја осудил на седум години затвор поранешната специјална јавна обвинителка Катица Јанева, а другото обвинето лице во случајот, Бојан Јовановски (познат како Боки 13) на девет години затвор во предметот на ЈОГОКК познат под името „Рекет“. Судот ја прогласил Јанева виновна за злоупотреба на службената должност поради примање поткуп и злоупотреба на нејзината службена положба додека постапувала по предметот „Империја“, што опфаќа наводи за проневера на повеќе милиони долари и перење пари во кој биле инволвирани поранешен владин функционер и неколку бизнисмени. Јовановски бил прогласен виновен за примање поткуп за да изврши незаконско влијание и перење пари. Судот издал налог за заплена во вредност од три милиони денари (приближно 58.000 долари) против Јанева и посебен налог за заплена на луксузна брендирана облека, уметнички дела и

мебел на Јовановски во вредност од 735.000 денари (приближно 14.300 долари). Заклучно со 3 ноември, Јовановски и Јанева сè уште се наоѓаа во куќен притвор додека чекаа на одлуката по жалбата пред Апелациониот суд Скопје.

На 1 јули во Кривичниот суд Скопје започнало судењето на предметот „Рекет 2“ на ЈОГОКК против Јовановски, пратеничката Фросина Ременски од редовите на СДСМ и тројца други обвинети, како и невладината организација „Меѓународен сојуз“. Според обвинителниот акт, Ременски била обвинета за соучесништво во измама преку злоупотреба на нејзината позиција на начин на кој се зголемила способноста на Боки 13 да ги измами жртвите. Судењето сè уште беше во тек на 3 ноември.

Судењата што веќе ги започнало поранешното СЈО, вклучувајќи и неколку предмети од висок профил, продолжија да се водат пред Кривичниот суд Скопје. На судењето на предметот „Титаник“, кој се занимава со изборни нерегуларности за време на локалните избори во 2013 година, сведоци сведочеле дека ниту донирале ниту овластиле некој банкарски да префрли средства на сметката на ВМРО-ДПМНЕ во нивно име и дека за донациите дознале дури по изнесените докази од СЈО. Како дел од обвинителниот акт за предметот „Титаник“ 21 поранешни владини и партиски функционери од редовите на ВМРО-ДПМНЕ, вклучително и поранешниот премиер Никола Груевски, биле обвинети за злосторничко здружување, изборна измама и повреда на правилата за финансирање изборни кампањи.

Заклучно со 30 јуни Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди (ОВККИПС) при Министерството за внатрешни работи поднел шест кривични пријави против вкупно десет полициски службеници за злоупотреба на службената положба и овластувања, примање поткуп и бескрупулозно однесување во рамките на службата.

На 28 јули ЈОГОКК отворило истрага за набавката на софтвер од страна на ДИК за табулирање на резултатите од парламентарните избори што се одржаа на 15 јули. Според службени извори, Министерството за внатрешни работи спровело посебна истрага за компјутерскиот напад врз веб-страницата на ДИК на денот на изборите. На 4 ноември ЈОГОКК побарало од судот да изрече мерки за претпазливост за четворица членови на ДИК и за едно друго лице за да се спречат да не избегаат или да влијаат врз доказите за време на тековната истрага

по обвинението за злоупотреба на јавната набавка.

На 24 август Основното јавно обвинителство Скопје поднело обвинение против пратеникот од редовите на ВМРО-ДПМНЕ, Антонио Милошоски, и против уште други 12 лица за поранешниот предмет на СЈО познат како „Моќник“. Обвинението го товари Милошоски за измама и злоупотреба на службената положба за недвижен имот и градежна измама вредна 2,97 милиони денари (приближно 58.000 долари). Заклучно со 3 ноември судењето сè уште не беше започнато во Кривичниот суд Скопје.

Давање финансиски податоци: Според Законот за спречување корупција, именуваните и избрани функционери и членовите на нивните потесни семејства имаат обврска да поднесат анкетен лист, кој содржи информации за нивниот имот и приходи, а доколку не го сторат тоа, можат да бидат казнети согласно со законот. Анкетните листови ѝ се достапни на јавноста на веб-страницата на Државната комисија за спречување корупција. Комисијата редовно прима и врши проверка на изјавите за судир на интереси, поднесени од јавни функционери.

На 10 април ДКСК најави проверка за поранешната шефица на СЈО Јанева и за нејзините помошници обвинители за наводно непријавување на нивните бонуси во нивните анкетни листови. Заклучно со 3 ноември проверката сè уште беше во тек. На 29 септември Државниот завод за ревизија објави прелиминарен извештај од ревизијата на финансиите на СЈО, во кој се наведува дека исплатата на дополнителни бонуси не била во целосна согласност со законот.

Поглавје 5. Владин став во однос на истрагите за наводни повреди на човековите права водени од меѓународни и од невладини организации

Главно, домашните и меѓународните организации за заштита на човековите права во земјата работеле без ограничувања од властите, водејќи истраги и објавувајќи ги сопствените наоди во врска со случаите поврзани со заштитата на човековите права. Во поголемиот број случаи, владините функционери биле подготвени да ги сослушаат овие групи, меѓутоа, исто така, понекогаш не преземале ништо во врска со нивните ставови и мислења. Во текот на годината неколку министерства биле домаќини на состаноци на работна група што вклучувала припадници на граѓанското општество.

Владини тела за заштита на човековите права: Народниот правобранител работел на заштитата на граѓаните од евентуални повреди на нивните права од страна на јавните институции, намалување на дискриминацијата на малцинските заедници и на лицата со попреченост, унапредување на правичната застапеност во јавниот живот и заштитата на детските права.

Поглавје 6. Дискриминација, социјални злоупотреби и трговија со луѓе

Жени

Силување и семејно насилство: Силувањето мажи и жени, вклучувајќи го и она што го извршил брачен другар, претставува кривично дело. Законски предвидената кривична санкција за силување е казна затвор од една до 15 години, меѓутоа, спроведувањето на овие законски одредби не е на задоволително ниво. Семејното насилство е забрането со закон, меѓутоа тоа е чест проблем. Казните се движат од шест месеци до пет години казна затвор за помали дела и од една до десет години казна затвор за кривични дела што резултирале со тешки или со трајни телесни повреди. Сторителите на делата можат да добијат до доживотна казна затвор доколку нивните дела резултирале со смрт. Дополнително, судовите можат да изречат парична казна од 500 до 5.000 евра (од 600 до 6.000 долари). Законот се спроведува во случаи во кои жртвите поднеле пријава, но многумина не го прават тоа.

Од јануари до јуни Министерството за труд регистрирало 824 жртви на семејно насилство: 611 жени, 140 мажи и 73 деца. Три биле жртви на сексуална злоупотреба.

Државата го финансира работењето на четири Регионални центри за згрижување жртви на семејно насилство, во кои биле сместени 67 жртви. Во соработка со граѓанскиот сектор, Владата ја финансира работата на еден Центар за жртви на семејно насилство и еден Кризен центар, каде што жртвите престојуваат од 24 до 48 часа по нападот. Една од националните невладини организации има воспоставено телефонска СОС-линија за итни случаи на македонски и на албански јазик и раководи со уште два кризни центри за привремено засолнување и згрижување жртви на семејно насилство.

Народниот правобранител има спроведено неколку истраги во врска со злоупотреба на деца по сопствена иницијатива и има добиено четири

претставки во кои се бара заштита од злоставувачи во семејството. Во секој од случаите народниот правобранител ги презел сите законски мерки за заштита на жртвите за да им обезбеди соодветен третман, и казни за сторителите.

Според НВО Национална мрежа за ставање крај на насилството врз жените и семејното насилство, владините мерки што биле воведени во март како одговор на пандемијата со ковид-19, ги продлабочиле постојните родови разлики и го префрлиле товарот на кризата пред сè врз жените. Насилството врз жените се зголемило за време на вонредната состојба со ковид-19 и пристапот до услуги за поддршка се намалил како резултат на мерките за карантин што ги вовела Владата. Според Националната мрежа, жените и децата што биле заглавени дома со злоставувачи за време на вонредната состојба, немале многу можности да се засолнат. Во група насоки за поддршка на жените жртви на напад за време на пандемијата, изработени делумно од Националната мрежа, се повикува Владата да назначи служби за поддршка што ќе ги обезбедат женски НВО како суштинска услуга за време на какви било идни периоди на карантин, материјално да ја поддржат работата на овие организации, да им обезбедат опрема за лична заштита и да им се даде приоритет за тестирање за ковид-19 на жените што бараат заштита во засолништата. НВО отвориле итни телефонски линии во март за повици од жртви што немале пристап до ресурси и пријавиле дека добивале повици секој ден. Заклучно со 20 август властите добиле 920 претставки за семејно насилство, кои вклучувале 934 жртви, од кои 592 биле жени. Мнозинството од претставките, 307 биле поднесени од жени што се жалеле на злоупотреба од сопругот.

Наспроти искуствата од други НВО, Првиот семеен центар во Градот Скопје, специјализиран центар за советување и помош за жртви што директно или индиректно биле погодени од насилство, пријавил нагол пад на повиците за време на карантинот поради ковид-19. Меѓу 22 март кога бил воведен полицискиот час и средината на април, центарот добил само два повика за помош.

Министерството за труд, во соработка со Мисијата на ОБСЕ во Скопје, отворило Национална бесплатна мобилна СОС-линија за жртви на семејно насилство и спровеле кампања за спречување и заштита од семејно насилство за време на вонредната состојба со ковид-19. СОС-линијата и кампањата обезбедувале постојана, нон-стоп, точна, навремена и доверлива помош,

вклучително и информации за заштита на жртвата, достапни сервиси и телефонско советување за жртвите на родово засновано и семејно насилство.

Сексуално вознемирување: Сексуалното вознемирување на мажи и на жени на работното место е забрането со закон, а законски предвидената затворска казна за ова дело е од три месеци до три години. Кога жртвите ги користеле правните лекови, властите делотворно го спроведувале законот. Сепак, сексуалното вознемирување на жените на работните места и понатаму е проблем и жртвите вообичаено не ги пријавуваат овие случаи поради стравот од евентуално изнесување пред јавност и загуба на работното место.

Принуда при контрола на natalitetot: Не постојат извештаи за принудни абортуси или за несакана стерилизација од страна на властите.

Дискриминација: Жените го имаат истиот правен статус како и мажите во поглед на законите во однос на семејството, верата, личниот статус и државјанството, како и законите поврзани со работните односи, имотот, државјанството, наследството, вработувањето, пристапот до кредити и поседување или управување со бизниси или имот. Законите се применуваат на делотворен начин. Во некои заедници практиката мажите да даваат насоки како да се гласа или да гласаат наместо женските членови на нивните семејства, ги доведува жените во семејството во обесправена положба.

Претседателот Пендаровски на 22 мај 2019 година го потпиша асеопфатниот Закон за спречување и заштита од дискриминација, со кој се регулира заштитата за ранливите групи во една законска рамка. На 14 мај Уставниот суд го укина законот поради ненамерна процедурална грешка во Собранието за време на неговото донесување во 2019 година. Собранието повторно го донесе Законот за спречување и заштита од дискриминација на 27 октомври. Заклучно со 3 ноември сè уште се чекаше на именувањето на членовите на новата Комисија за спречување дискриминација. Според законот, членовите на Комисијата ќе ги именува собраниска Комисија за прашања на изборите и именувањата составена од двајца пратеници од мнозинството, двајца пратеници од опозицијата и тројца претставници од граѓанското општество.

Одредбите за недискриминација претходно беа вклучени во низа посебни закони и прописи што се применуваа во различни сектори. Тие закони и

понатаму беа на сила додека Законот за спречување дискриминација чекаше да биде донесен.

Заклучно со 31 август немаше претставки за нееднаков третман на жените во политичкиот живот што чекаа пред народниот правобранител или пред Министерството за труд и социјална политика (МТСП).

Деца

Матична евиденција: Според законот, државјанството на едно лице во основа зависи од државјанството на неговите или нејзините родители. На секое напуштено дете што се нашло на територијата на државата, законот му овозможува да добие државјанство, освен доколку надлежните органи не утврдат пред детето да наполни 18 години дека неговите родители всушност се странски државјани. Властите автоматски го евидентираат раѓањето на сите деца во болниците и во здравствените институции и според законот родителите се должни во надлежната матична служба да го пријават раѓањето на секое дете, вклучувајќи ги и оние што се родиле на друго место, во рок од 15 дена по раѓањето. Некои ромски семејства доцнат со пријавувањето и со регистрацијата на новороденчињата, што понатаму во животот им ја отежнува можноста да ги уживаат своите права на образование, здравствена заштита и други придобивки, поради немањето соодветни лични документи за идентификација.

Злоупотреба на деца: Постојат закони со кои се забранува злоупотребата на децата, и казните што се предвидени за тоа вклучуваат парични или затворски казни, како и забрана за вршење дејност. Злоупотребата на децата преставуваше проблем во одредени области. Државата има воспоставено телефонска линија за помош на жртвите на семејно насилство, вклучувајќи и злоупотреба на деца. По сопствена иницијатива, врз основа на известувања во медиумите за наводно силување, Одделението за заштита на правата на децата при Канцеларијата на народниот правобранител отворило предмет за заштита на правата на две лица, од кои едното било единаесетгодишно дете со попреченост. Заклучно со 20 август двете претставки сè уште се разгледуваа. Народниот правобранител имал докази што укажувале на семејно насилство врз деца во пет дополнителни случаи што ги разгледал.

Детски, рани и присилни бракови: Минималната законски предвидена возраст

за стапување во брак е 18 години. На лица на возраст помеѓу 16 и 18 години, судот може да им дозволи да стапат во брак доколку оцени дека тие се духовно и физички подготвени и способни за брачен живот. Предвремено и присилно стапување во брак се случува повремено во ромската заедница, а во многу помал обем и во одредени албански заедници. Не постојат официјални податоци за бројот на малолетни мајки.

Сексуално искористување деца: Сите форми на сексуално искористување на децата за комерцијални цели се законски забранети, вклучувајќи го и нудењето, продажбата или наоѓањето деца за проституција. Законски предвидената казна за сексуално искористување деца за комерцијални цели е од 10 до 15 години затвор. Детската порнографија е забранета со закон и за секоја повреда на законот е предвидена затворска казна од 5 до 15 години. Надлежните власти го спроведуваат законот. Минималната возраст за доброволно стапување во сексуални односи е 16 години. Законите во државата се усогласени со Конвенцијата за правата на детето, според која секое лице што нема навршено 18 години, се смета за дете.

Според власта, сексуалното искористување на децата за комерцијални цели претставува проблем, меѓутоа не може да се каже точно од колкав обем. Заклучно со 17 август, Центарот за социјална работа и Министерството за внатрешни работи имале идентификувано четири жртви на трговија со луѓе, и сите биле малолетници и домашни државјани. Три од нив биле сексуално искористувани и едно било присилувано да питачи. Во земјата постои онлајн регистар на лица осудени за трговија со деца и сексуална злоупотреба на деца, кој може да се пребарува според името и адресата на осудениот сторител и кој содржи фотографии, податоци за осудителните пресуди и адреси на живеење на сторителите. По десет години од издржувањето на казната, сторителите на овие дела имаат право да побараат нивното име да биде избришано од регистарот, под услов во меѓувреме да не сториле ново дело. Според податоците во регистарот, во текот на годината, шест лица биле осудени за педофилија и се на издржување затворски казни во времетраење од две до дваесет години.

Раселени деца: Според Министерството за труд и социјална политика, до крајот на август се регистрирани нови 37 случаи на раселени деца со различно етничко потекло. Министерството финансира два дневни центри за деца од улица, од кои со едниот раководи Центарот за социјална работа, а со другиот НВО

Здружение за заштита на правата на детето во Шуто Оризари.

Деца сместени во институции: Заклучно со 25 август, децата се сместуваа во мали групни домови по пет до шест деца во дом со постојан 24-часовен надзор од социјален работник и стручен кадар за детска грижа. Сите сирачиња помлади од три години се во згрижувачки семејства. Исто така, МТСП презема одредени чекори за скратување на времето потребно за посвојување сирачиња или напуштени деца. Немало никакви пријави за евентуална злоупотреба на децата во домаќинствата во кои биле сместени.

По сопствена иницијатива, народниот правобранител посетил неколку мали групни домови и забележале случаи на одбивање и на дискриминирачки третман на децата што живееле во нив од страна на соученици, родители на соучениците и наставниот кадар. Училиштата ги прифатиле препораките на народниот правобранител и презеле корективни активности. Народниот правобранител отворил предмет за болничките услови за третман на деца со тешка попреченост, по што следувала интервенција од Министерството за труд и социјална политика, која во целост била одобрена и спроведена. Во друг случај што произлегол од инспекција, народниот правобранител успешно интервенирал кај министерството за да ги заштити правата на децата што биле жртви или можни жртви на трговија со луѓе.

Канцеларијата на народниот правобранител посочи дека воспитно-поправниот дом во Волковија – Тетово, кој бил завршен во 2016 година, сè уште не е пуштен во употреба. Малолетниците и понатаму се сместуваа во казнено-поправниот дом во Охрид, кој целосно не ги задоволува утврдените критериуми за сместување малолетни лица и не овозможува нивна соодветна рехабилитација и здравствени услуги.

Меѓународно грабнување деца: Државата е потписничка на Хашката конвенција за граѓанско-правните аспекти на меѓународното грабнување деца. Погледнете го *Годишниот извештај на Стејт департментот за меѓународно грабнување деца од страна на родителите* достапен на <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>.

Антисемитизам

Според Еврејската заедница, во земјата живеат околу 200 Евреи. Заедницата нема пријавено акти на насилство против нив, но поднела претставка до властите за крајно антисемитската содржина и коментари во една група на Фејсбук. Во септември сè уште не беше решен овој случај.

Антисемитски говор и инциденти во земјата се ретки и спорадични и обично на социјалните медиуми.

На 6 јануари лидерите на политичките партии и научната јавност ги осудија антисемитските коментари на социјалните медиуми од приврзаници на владејачката партија СДСМ против привремената министерка за труд и социјална политика Рашела Мизрахи. Мизрахи на 15 февруари била разрешена со мнозинство гласови од Собранието поради непридржување на употребата на новото уставно име на земјата во нејзините јавни настапи. Мизрахи изјави дека таа била мета на „лов на вештерки што започнал со антисемитски напади“.

Во март Владата ја усвои работната дефиниција за негирање и извртувањето на холокаустот на Меѓународната алијанса за сеќавање на холокаустот (ИХРА) од 2013 година по едногласната одлука на ИХРА од декември 2019 година да го прифати барањето на земјата за подигнување на нејзиниот статус од земја-набљудувач во придружна членка.

Трговија со луѓе

Погледнете го *Извештајот за трговија со луѓе* на Стејт департментот, достапен на <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Лица со попреченост

Законот за спречување и заштита од дискриминација што повторно беше донесен на 27 октомври ги штити правата на лицата со попреченост (физичка, сензорна, интелектуална и ментална попреченост), вклучително и нивниот пристап до образование, вработување, здравствени услуги, информации, комуникација, објекти, транспорт, судскиот систем и други услуги.

Посебен закон регулира посебен владин фонд за стимулирање на вработувањето лица со попреченост. Со фондот раководи Агенцијата за вработување, со дополнителен надзор од Министерството за труд и социјална

политика. Фондот нуди грантови за реконструкција на работни простории или за набавка на опрема за работните места, со цел да се обезбедат соодветни работни услови за лицата со попреченост. Законот бара лицата со физичка или со ментална попреченост да добијат одобрение од владината здравствена комисија за да можат да служат на надзорни позиции во приватниот и во јавниот сектор. Стандардите за непречен физички пристап за сите нови објекти се дефинирани со закон, а до крајот на 2015 година постојните јавни објекти морале да се направат достапни за лицата со попреченост. Невладините организации известува дека многу од јавните згради всушност не ги исполнуваат законските услови. И покрај тоа што сите автобуси што Владата ги набавува за градот Скопје од 2013 година наваму се достапни за лицата со физичка попреченост, во другите региони овие лица и понатаму немаат соодветен пристап до средствата за јавен превоз.

Министерството за образование и наука презело напори за обезбедување соодветна поддршка за да им се овозможи на децата со попреченост да посетуваат настава во редовните училишта. Министерството ангажирало дефектолози, назначени да работат во поединечни избрани училишта или како „мобилни“ општински дефектолози што ќе ги покриваат сите училишта во општината, како поддршка за наставниците што во редовната настава имаат и деца со попреченост. И покрај сите овие напори, голем број ученици со попреченост и понатаму ги посетуваат специјалните училишта. За време на парламентарните избори, голем број од гласачките места, особено во руралните области, не биле пристапни за лицата со попреченост.

Заклучно со 17 август, Канцеларијата на Народниот правобранител примила и успешно постапила по претставки во врска со дискриминација на лица со попреченост. На пример, тој им помогнал на лицата што поднеле претставки да го добијат надоместокот што им следувал за да запишат аутистични деца во градинка и да добијат образовна поддршка при промената на училишта.

На 23 јануари ЕСЧП донел пресуда против земјата за суштински и процедурални повреди на членот 3 (забрана на мачење, нечовечно и понижувачко постапување) што вклучува несоодветно сместување, необезбедена потребна грижа и несоодветна дијагноза на институционализиран малолетник, како и несоодветен одговор при истражувањето на случајот. Детето било префрлено во мал групен дом со 24-часовна нега пред одлуката на

судот.

Припадници на национални/расни/етнички малцинства

Уставот и законите упатуваат на етничките малцинства како заедници. Според податоците од последниот попис од 2002 година, етничкиот состав на населението е: 64,2 проценти Македонци, 25,2 проценти Албанци, 3,9 проценти Турци, 2,7 проценти Роми, 1,8 проценти Срби, 0,8 проценти Бошњаци и 0,5 проценти Власи. Според податоците од народниот правобранител од август, помалите етнички малцинства, со исклучок на Србите и Власите, и понатаму не се доволно застапени во јавните служби и во други државни и јавни институции.

Според законот, наставата во основните и во средните училишта се одвива на македонски, албански, ромски, турски и на српски јазик. Медиумите известува дека родители на ученици во Идризово официјално се жалеле до Министерството за образование и наука тврдејќи дека нивните деца не можеле да посетуваат настава на албански јазик и покрај нивното уставно загарантирано право на тоа. Опозициските партии Алијанса за Албанците и Алтернатива јавно тврдеа во неколку пригоди дека албанските ученици биле лишени од нивното право да учат на албански јазик во општините Чашка и Битола. Бројот на ученици од малцинствата кои следат настава во средните училишта на својот мајчин јазик и понатаму се зголемува, иако државата нема успеано целосно и засекаде да обезбеди настава на ромски јазик, поради недостиг на квалификуван наставен кадар.

На 15 јануари Законот за употреба на јазиците официјално стапи на сила. Овој закон, за голем број етнички Албанци значеше разрешување на последното преостанато нерешено прашање поврзано со Охридскиот рамковен договор. Етничките Албанци продолжија да критикуваат за несоодветна застапеност во владините министерства и во јавните претпријатија, како и за неправична распределба на буџетот.

Во август, народниот правобранител укажа на бавното спроведување на мерките за еднаква застапеност на помалите етничките заедници во државната администрација. Според годишниот извештај на народниот правобранител за 2019 година, 1,74 проценти од сите добиени претставки во 2019 година се однесувале на дискриминација по различни основи, вклучително и на

правичната и праведната етничка застапеност. Застапеноста на етничките Албанци и на другите малцинства во цивилната служба во рамките на Министерството за одбрана и понатаму е на ниско ниво, со 16 проценти општа застапеност и нешто под 9 проценти застапеност на раководни позиции. На две од 12 највисоки позиции во Армијата се наоѓаат етнички Албанци. Претседателот ја подобри застапеноста на офицерите од немнозинските заедници во елитните единици на армијата, но во некои полициски единици речиси нема претставници од етничките малцинства.

Ромите се жалат на широко распространета дискриминација во општеството. Според извештаите на невладините организации и на меѓународните експерти, работодавачите често не се подготвени да вработат Роми, а некои од Ромите се жалеле дека не можат да остварат пристап до јавните услуги и бенефиции. Министерството за здравство и невладината организација Хера, во партнерство со УНИЦЕФ, ја спонзорирале Програмата за ромски здравствени медијатори за унапредување на здравствените, социјалните услуги и развојните услуги во раното детство, во седум општини со висока стапка на ромско население. Етничките Турци, исто така, се жалат поради недоволна застапеност во државните институции.

Акти на насилство, криминализација и други злоупотреби, врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет

Уставот и законите забрануваат дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет во сферата на домувањето, вработувањето, државјанството, и при пристапот до државните услуги, како на пример здравствената заштита, и властите ги спроведуваат тие закони. Сексуалните односи меѓу припадници од ист пол се легални.

Припадниците на лезбијската, геј, бисексуалната, трансродовата и интерсексуалната (ЛГБТИ) заедница и понатаму се маргинализирани и активистите што даваат поддршка за правата на ЛГБТИ-заедницата имаат пријавено инциденти на општествени предрасуди, вклучително и говор на омраза. Во јануари 2019 година, Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) пресуди дека државата ги прекршила правата на приватност, како и правото на жалба на едно трансродово лице, а во врска со процедура за промена на родот. Судот одлучил дека државата треба да му исплати отштета на неименуваниот

жалител во износ од 9.000 евра (10.800 долари). И покрај оваа пресуда на Судот, Управата за водење матични книги го одбила барањето, поради што невладините организации се жалеле дека властите не ја признале промената на родовиот идентитет во документите за лична идентификација. На 10 февруари второстепената Државна комисија ја укинала одлуката на Управата за водење матични книги со експресно повикување на обврзувачката природа на пресудите на ЕСЧП. Во октомври Управата за водење матични книги ја спровела пресудата и ја внела промената на родовиот идентитет во книгите во согласност со барањето на тужителот.

Министерството за труд и социјална политика и ОГО Субверзивен фронт – Здружение за сексуални и родови малцинства обучиле 325 државни службеници од 82 јавни институции за справување со дискриминација и говор на омраза. Извештајот за резултатите од анкетата во текот на обуката покажал дека државните службеници имале подобри знаења и вештини за справување со дискриминација и говор на омраза засновани на етничкото потекло, верската припадност и политичките убедувања отколку на сексуалната ориентација, родов идентитет, попреченост и здравствен статус.

На 27 и 28 јуни Министерството за труд и социјална политика во партнерство со Советот на Европа и ОГО Субверзивен фронт ја организирале првата национална конференција кога било организирана од државата за унапредувањето на човековите права на ЛГБТИ-лицата во земјата. На конференцијата учествувале национални, регионални и европски институционални актери и организации на граѓанското општество и имале за цел да ги зголемат заложбите на државата за подобрување на правата на ЛГБТИ-заедницата. Ова резултирало со изработка и усвојување на националниот акциски план за унапредување на човековите права на лицата од ЛГБТИ-заедницата.

Народниот правобранител добил една претставка од НВО во која се упатувало на дискриминација заснована на род во образовниот процес поврзана со учебник што се користел во средите училишта. Министерството за образование постапило по препораката на народниот правобранител.

Насилството врз припадниците на ЛГБТИ-заедницата и понатаму е проблем. Истакнат ЛГБТИ-активист, Беким Асани, бил нападат на 5 август во центарот

на Тетово додека бил во својот автомобил со други четворица припадници на својата организација. Кога со својот автомобил се нашол во ситуација со друг автомобил со кој си го попречиле патот, Асани ја тргнал маската за да каже нешто и кога лицата од другиот автомобил го препознале, сопатникот од другиот автомобил му се обратил со епитет, излегол од автомобилот и му удрил бокс низ отворениот прозорец од автомобилот. Ова бил втор физички напад врз Асани што го пријавил кај надлежните власти. Во август сè уште не беше завршена кривичната истрага за нападот врз Асани во јуни 2019 година.

Во јуни виртуелно се одржала втората Парада на гордоста во Скопје. На онлајн дискусиите учествувале државни претставници осврнувајќи се на прашања релевантни за правата и статусот на ЛГБТИ-заедницата, вклучително и укинувањето на закон за спречување и заштита од дискриминација и начините на кои здравствената криза во 2020 година влијаела врз животите на ЛГБТИ-лицата. Викендот на гордоста – Скопје 2020 привлече значително количество говор на омраза заснован на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. ОГО Субверзивен фронт поднела пет претставки за говор на омраза во врска со сексуалната ориентација и родовиот идентитет (СОРИ) до ЈО во јули 2020 година.

Социјална стигма за ХИВ и СИДА

НВО Субверзивен фронт пријавила два случаи на меѓусекторска дискриминација заснована на сексуалната ориентација и на ХИВ-статусот при пристапот до здравствена заштита и еден случај на дискриминација заснован на сексуалната ориентација и на ХИВ-статусот на работното место. Жртвата во вториот случај била отпуштена кога неговиот работодавец изјавил дека неговата ХИВ-дијагноза претставувала опасност по здравјето на неговите колеги и дека тој ги загрозувал нивните работни услови. Субверзивниот фронт одлучил да не ги пријавува овие случаи на властите поради претходни негативни искуства. Персоналот се плашел дека би била повредена приватноста на жртвите и дека нивниот ХИВ-статус би бил откриен и укажале дека една од причините за нивната одлука било и слабото спроведување неколку закони и политики со кои се штитат ЛГБТИ-лицата.

Поглавје 7. Работнички права

а. Слобода на здружување и право на колективно преговарање

Законот го гарантира правото на работниците да се организираат и да членуваат во независни синдикати, колективно да преговараат и да организираат легални штрајкови. Законот забранува каква било дискриминација против работничките синдикати и обезбедува враќање на работното место на работниците што биле отпуштени поради синдикална активност. Членувањето во синдикалните организации е на доброволна основа, а нивните активности се финансираат преку членарина. Околу 22 проценти од сите вработени во државата се членови на некој синдикат.

Синдикалните претставници, со исклучок на претставниците од неколку гранкови синдикати, тврделе дека во основа државните функционери, политичките партии и работодавачите се обидувале да влијаат.

Според законот, секоја синдикална организација мора да се регистрира во Министерството за труд и социјална политика и во државниот Централен регистар.

Судовите од општа надлежност имале право да ги укинат активностите на синдикатите, на барање на органот што ги регистрирал или надлежен суд, доколку се утврди дека нивните синдикални активности се „спротивни на Уставот и на законите“. Нема ограничувања во однос на државјанството за членување во синдикати иако странските државјани мора да поседуваат валидна работна дозвола и да бидат вработени во компанијата или во државниот орган наведени во дозволата. Иако за тоа не постојат никакви законски пречки, во слободните трговски зони не функционира ниту еден синдикат.

Државните органи и работодавачите не секогаш ги почитувале слободата на здружување, правото на штрајк и колективно преговарање. Синдикалните организации ја посочија како доказ законската одредба за „отстранување“, која им дозволува на работодавачите да отстранат 2% од работниците од процесот на работа само во одговор на веќе започнат штрајк. Колективното преговарање е дадено како можност на синдикалните организации, кои ги застапуваат интересите на најмалку 20 проценти од вкупниот број вработени и на здруженијата на работодавачи што застапуваат најмалку 10% од работодавачите на нивото на кое се склучува договорот (претпријатие, сектор

или на национално ниво). Ресурсите на државните органи за спроведување на законот во оваа сфера и правните лекови што се нудат, не се на задоволително ниво. Казните за повреда се сразмерни на оние во другите закони што се однесуваат на негирање на граѓанските права. Поведените управни и судски спорови, главно биле предмет на подолготрајни одложувања.

Во текот на годината Министерството за труд и социјална политика не добило претставки за повредите на правото на синдикално организирање и слободата на здружување. Работниците честопати се плашеле од одмазда и се воздржувале од поднесување претставки директно во Министерството за труд и социјална политика. Онаму каде што можело, понекогаш синдикатите поднесувале претставки во име на работниците.

б. Забрана за присилна или задолжителна работа

Уставот и законите ги забрануваат сите форми на присилна или задолжителна работа и власта во најголем дел ги спроведува важечките закони. Законот пропишува затворски казни за сите повреди на одредбите за присилна работа или за уништување или одземање лични документи за идентификација, пасоши или друг вид патна исправа. Казните за повреда биле сразмерни со оние за други сериозни кривични дела. Имало случаи на жени и деца, изложени на присилна работа, меѓу другото и за продажба на ситна стока во ресторани и барови, како и за сексуална експлоатација. Некои ромски деца, често под притисок од своите роднини, биле присилувани да просат (види точката 7.в.).

Погледнете го и годишниот *Извештај за трговија со луѓе* на Стејт департаментот, достапен на: <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

в. Забрана на детски труд и минимална возраст за вработување

Државата има закони и прописи што го регулираат детскиот труд, меѓу другото и ги забрануваат најсериозните форми на детски труд. Властите вложиле напори за примена на законите во формалното стопанство, но не се ефективни кога станува збор за неформалната економија. Постојат одредени недостатоци во законската рамка на земјата за соодветна заштита на децата од трудова експлоатација, вклучувајќи ги и најсериозните форми на детски труд и минималната возраст за работен ангажман. Минималната возраст за вработување е 15 години. Децата можат да започнат да работат и на 14 години

како чираци или во својство на учесници во некоја официјална програма за стручно образование, културни, уметнички, спортски и рекламни настани и активности. Законот забранува вработување малолетни лица помлади од 18 години на работни места што можат да бидат штетни за нивното физичко или ментално здравје, безбедност и морал. Исто така, забрането е малолетните лица да работат ноќе или повеќе од 40 часа во неделата.

Трудовиот инспекторат при Министерството за труд и социјална политика е одговорен за спроведување на законите со кои се регулира вработувањето деца. Полицијата и Министерството, преку центрите за социјална работа, имаат заедничка одговорност за спроведување на законските одредби за трговија со деца, вклучувајќи го и присилното просење. Властите не се ефективни во спроведувањето на законот, иако казните за повреда се сразмерни на оние за други сериозни кривични дела.

Нема извештаи за нелегален работен ангажман на деца на возраст под 18 години во формалната економија. Во текот на инспекцискиот надзор на некои семејни компании, инспекторите од Државниот трудов инспекторат забележале малолетни деца што помагале во работата, најчесто во семејни бизниси што се занимаваат со трговија и занаетчиството, како и на земјоделските фарми.

Детски труд се среќава во земјоделството, домашната работа, но и во барови и во ноќни клубови. Некои деца во земјата се вклучени во активности на присилно питачење, миеење ветробрански стакла на автомобили, претурање по контејнери или продажба на цигари или други дреболии на пазарите, по улиците или ноќе, во баровите и во рестораните. И покрај постоењето соодветни закони, владините напори за елиминирање на присилното детско питачење, во најголем дел се покажуваат како неделотворни. Најголемиот дел од децата вклучени во овие активности се Роми, Ашкали и балкански Египќани, и најчесто работат за своите родители или за другите членови на семејството. И покрај примената на правни лекови, како, на пример, привременото одземање на родителските права, кривични обвиненија и целосно одземање на родителското право за оние што ги повторуваат делата, во најголем дел, надлежните органи се неуспешни во спречувањето на оваа континуирана појава, а ромските деца и понатаму остануваат ранливи и изложени на експлоатација и на присилна работа.

Министерството за труд и социјална политика има телефонска линија на која можат да се пријавуваат случаи на злоупотреба на деца, а најголемиот број пријави се однесуваат на случаи на улично питачење. Министерството исто така ја финансира и работата на два дневни центри, кои нудат образовни, медицински и психолошки услуги за деца што биле присилувани да просат на улица.

Погледнете ги исто така и *Наодите за најтешките форми на детски труд* на Стејт департментот, достапни на: <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/findings>.

г. Дискриминација во однос на вработувањето и занимањето

Општо земено, законите и прописите во трудовата сфера забрануваат каква било дискриминација врз основа на раса, пол, род, попреченост, здравствена состојба, политичко мислење, вера, возраст, национално потекло, јазик или социјален статус. Не постојат конкретни законски одредби со кои се регулира евентуална дискриминација против лицата носители на вирусот ХИВ или други заразни болести, меѓутоа постојат одредби во однос на здравствената состојба на работниците. Властите не секогаш ефективно ги спроведуваат законите, иако казните за повреда се сразмерни на оние во други закони поврзани со граѓанските права.

Покрај владините напори и законските промени за задолжително вклучување на сите деца во основното и во средното образование, ромската заедница и понатаму живее сегрегирано, без соодветна здравствена и социјална заштита, во најголем дел поради немањето документи од матичната евиденција. Податоците од државната Агенција за вработување укажуваат на фактот дека поради слабата вклученост во образовниот систем, особено во високото образование, Ромите главно имаат тешкотии во наоѓањето вработување во формалната економија. Личните примања на жените се пониски во споредба со оние на мажите и многу малку жени се наоѓаат на раководни позиции. Според членовите 131 и 160 од Законот за работни односи, забрането е жените да работат на одредени работни места со „висок ризик“ и „физички напорни“ работни места во рударската и во градежната индустрија. Владата презела мерки за да ја спречи дискриминацијата на лицата со попреченост при вработување и пристапот до работни места.

Народниот правобранител извести за одредено подобрување во однос на правичната застапеност на помалите немнозински заедници во јавната администрација на ниво на извршители, но не и на раководни позиции.

Во текот на годината народниот правобранител примил две претставки во врска со дискриминација при вработување врз етничка основа и утврдил дека еден од двата случаи претставувал бона фиде случај на дискриминација.

д. Прифатливи работни услови

Законот утврдува минимална плата во сите сектори, која е под нивото на приходите што значат сиромаштија.

Иако Владата има утврдено стандарди за безбедност и здравје при работа за работодавачите, овие стандарди не се спроведуваат во неформалниот сектор.

Вкупниот број трудови инспектори се смета за соодветен за истрага на повредите на Законот за работни односи. Трудовите инспектори се овластени да прават ненајавени инспекции и да изрекуваат казни. Сепак, извршените инспекциски надзори не биле доволни за да се обезбеди целосно придржување на законите, делумно и поради несоодветната територијална распределба на инспекторите.

Законот предвидува 40-часовна работна седмица со најмалку 24 часа за одмор, платен одмор во времетраење од 20 до 26 работни дена, како и платено боледување. Според законот, вработените во просек не смеат да имаат повеќе од осум часа прекувремена работа во една седмица во период од три месеци или не повеќе од 190 часа на годишно ниво. Според колективниот договор во приватниот сектор, потпишан помеѓу работодавачите и синдикатите, вработените во приватниот сектор, за прекувремената работа, имаат право на исплата на 135 проценти од нивните редовни стапки. Освен тоа, законот предвидува и исплата на тринаесетта плата за сите работници што имаат повеќе од 150 часови прекувремена работа во текот на годината.

Во текот на годината, Трудовиот инспекторат при Министерството за труд и социјална политика поднел пријави против неколку компании, кои ги присилувале своите вработени да работат долги смени, без законските предвидени паузи за одмор; не исплаќале плати, придонеси и прекувремена

работа; и им го крателе годишниот одмор што инаку им следува на вработените. Кршењето на законите во однос на платите и прекувремената работа е најчеста појава во текстилниот сектор, градежништвото, железничките услуги и во малопродажбата.

Законските одредби во однос на минималната плата, работното време и стандардите за безбедност и здравје при работа, не се спроведувале на делотворен начин. Казните за повреда на овие права биле сразмерни со оние за други слични казниви дела. Многу работодавачи вработувале работници без притоа да се придржуваат на законите, а малите деловни субјекти во малопродажбата честопати барале од вработените да работат многу подолго од законски утврденото работно време. Во текот на годината, Националниот совет за безбедност и здравје при работа не бил целосно функционален и имал само советодавна улога. И покрај тоа што на работното место работниците имаат законско право да ја избегнат секоја можна ситуација што би била ризична по нивното здравје или безбедност без да го доведат во опасност своето работно место во иднина, работодавачите не го почитувале секогаш ова нивно право, наводно поради високата стапка на невработеност.

Како дел од вкупните владини (whole-of-government) мерки за справување со економските последици од ковид-19, Владата донела серија економски и социјални мерки за да им се помогне и на компаниите и на вработените. Мерките се со широк спектар и вклучуваат примена на мерки за физичка оддалеченост на работните места, давање субвенции на компаниите во приватниот сектор за да ги задржат своите вработени и да му се дозволи на еден од родителите на деца помлади од 10 години да остане дома без да трпи финансиски последици поради тоа.

Заклучно со 30 јуни Државниот пазарен инспекторат примил повеќе од 7.000 претставки за наводна повреда на правата на работниците во врска со мерките на Владата за помош како одговор на ковид-19 и други повреди на работното место и условите, од кои повеќето дошле од текстилната и од прехранбената индустрија. Најголем број претставки (28 проценти) тврделе дека работодавачите ја повредиле наредбата на Владата да ги ослободат родителите на деца помлади од 10 години од работа додека училиштата и градинките биле затворени.

Организации на граѓанското општество, вклучително и Хелсиншкиот комитет за човекови права и Реактор – Истражување во акција, пријавиле непридржување на компании на владините мерки за време на пандемијата. Примерите вклучувале компании што ги присилувале вработените да користат боледување кога имале право на административен одмор, неисплаќање на платите и заканување на вработените со отпуштање доколку не се појават на работа. Во случај на отпуштање во текот на пандемијата, Реактор – Истражување во акција документирале различно постапување со мажите и со жените работници. Мажите најчесто биле отпуштани, додека жените честопати биле присилувани да потпишуваат документи за спогодбено раскинување на договорите. Во овој случај, овие жени потоа немале право на социјална помош бидејќи евиденцијата покажувала дека тие по сопствена волја дале отказ.

Во јули Управата за јавни приходи (УЈП) обелоденила дека стотици работодавачи што примиле финансиска помош од државата за да исплатат плати за време на вонредната состојба поради ковид-19, не им ги префрлиле парите на вработените. Директорката на УЈП, Лукаревска, изјавила дека во април тоа било случај со 281 работодавач, а во мај со 427. Владата објавила список на компании што ја злоупотребиле финансиската помош и го ажурирале кога работодавачите ќе ги исполнеле своите обврски кон вработените.

Според податоците на Македонското здружение за заштита при работа, во текот на 2019 година имало 25 несреќи со смртни последици на работните места, а 153 вработени се здобиле со повреди на работното место. Најголемиот број несреќи со смртни последици се во категоријата на работа во домаќинството, кои вклучуваат земјоделски активности и употреба на земјоделска опрема, по што следуваат несреќите во градежниот сектор.